

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα :

**ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΣΕ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΧΟΡΟΥ
ΣΤΑ
Τ.Ε.Φ.Α.Α. ΤΡΙΚΑΛΩΝ**

Υπεύθυνη Φοιτήτρια : Θεοδωράτου Κωνσταντίνα

Κύρια ειδικότητα : Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί

Επιβλέπων Καθηγητής : Θεοδωράκης Ιωάννης

ΤΡΙΚΑΛΑ 2003-2004

4342

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΑΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 4347/1

Ημερ. Εισ.: 21-03-2005

Δωρεά:

Ταξίθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΤΕΦΑΛ
2004

ΘΕΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σελ.3
Συνέντευξη και Ποιοτική Έρευνα.....	σελ.6
Συνέντευξη 1 ^η	σελ.9
Συνέντευξη 2 ^η	σελ.15
Συνέντευξη 3 ^η	σελ.22
Συνέντευξη 4 ^η	σελ.33
Συνέντευξη 5 ^η	σελ.40
Συνέντευξη 6 ^η	σελ.46
Συνέντευξη 7 ^η	σελ.50
Συνέντευξη 8 ^η	σελ.63
Συμπεράσματα.....	σελ.80
Βιβλιογραφία.....	σελ.81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να εξετάσουμε τη γνώση, την αντίληψη και την άποψη ορισμένων καθηγητών του τμήματος Τ.Ε.Φ.Α.Α. Τρικάλων για τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό.

Στο πλαίσιο του μαθήματος της κύριας ειδικότητας μου Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί και σε συνεργασία με τους διδάσκοντες, επιλέξαμε η διπλωματική να έχει ως κύριο μεθοδολογικό εργαλείο την επιτόπια έρευνα (fieldwork). Ωστόσο, στη δική μου περίπτωση, λόγω μεγάλης χιλιομετρικής απόστασης του Πανεπιστημίου από τον τόπο καταγωγής μου, ήταν αδύνατη η διεξαγωγή τέτοιου είδους έρευνας εκεί. Για το λόγο αυτό επιλέξαμε και αποφασίσαμε η εργασία αυτή να πραγματοποιηθεί στα Τρίκαλα.

Έτσι, διεξήχθη εντός του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού Τρικάλων ποιοτική, ανθρωπολογική επιτόπια έρευνα (fieldwork), με σκοπό να εξετάσει τη γνώση και τη γνώμη των διδασκόντων του τμήματος για τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό.

Το δείγμα απετέλεσαν ορισμένοι διδάσκοντες του Τ.Ε.Φ.Α.Α. Τρικάλων, με τους οποίους υπήρξε προσωπική (ατομική) συνάντηση, όπου και μου έδωσαν προφορική συνέντευξη ημιδομημένης μορφής (semi - structure interview).

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ανοιχτό, ενώ οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν από κασετόφωνο μετά τη σύμφωνη γνώμη των ατόμων που συμμετείχαν. Πέρα, ωστόσο, από τις συνεντεύξεις υπήρξε και βιβλιογραφική επισκόπηση.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθώ και στα προβλήματα που συνάντησα κατά τη διάρκεια διεξαγωγής αυτής της εργασίας. Με αφορμή τη βιβλιογραφική επισκόπηση, στην οποία αναφορά έγινε μόλις παραπάνω, θα αναφερθώ πρώτα στον μικρό αριθμό βιβλίων που υπάρχουν για τέτοιου είδους εργασίες.

Στην Ελλάδα, η εθνογραφία σε οργανισμούς είναι ένας νέος αλλά, κατά τη γνώμη μου, εξελισσόμενος τομέας της έρευνας. Καθετί νέο, ωστόσο, είναι λογικό να μη υποστηρίζεται από αρκετή βιβλιογραφία, που να σχετίζεται και να αναφέρεται σ' αυτό. Έτσι, καθώς και για αυτή την εργασία δεν υπήρξε

δημοσιευμένο κείμενο ανάλογης έρευνας, χρειάστηκε να δημιουργήσουμε ένα καινούριο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο αυτό περιείχε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις. Πριν την ολοκλήρωση του και πριν τη διαμόρφωση της τελικής του μορφής, ελέγχθηκε από κάποιους διδάσκοντες και δέχθηκε αρκετές τροποποιήσεις.

Η εργασία αυτή, λόγω του ότι διεξήχθη εντός του Πανεπιστημίου, χρειάστηκε να πάρει και την άδεια από τον πρόεδρο του τμήματος.

Άλλη δυσκολία που υπήρξε ήταν το ωράριο. Καθώς οι συνεντεύξεις είχαν να κάνουν με ανθρώπους εργαζόμενους, με αυξημένες επαγγελματικές ευθύνες και τις περισσότερες φορές οικογενειάρχες, τα όρια ήταν αρκετά στενά. Τα ραντεβού για τις συνεντεύξεις σε κάποιες περιπτώσεις χρειάστηκε να δοθούν εβδομάδες ολόκληρες πριν, ενώ σε αυτά έπρεπε να τηρηθεί συνέπεια στην ώρα και ακρίβεια στη διάρκεια.

Πρέπει, να αναφέρω ότι ο προγραμματισμένος και προσδοκώμενος αριθμός των συνεντεύξεων ήταν μεγαλύτερος. Ωστόσο, ακόμα και αυτές οι συναντήσεις που τελικά πραγματοποιήθηκαν, λόγω της δυσκολίας του ωραρίου στο οποίο προαναφέρθηκα, σε πολλές περιπτώσεις έγιναν αφού χρειάστηκε να ακυρωθούν πολλές φορές τα προγραμματισμένα ραντεβού. Έτσι, λόγω χρονικής πίεσης το δείγμα περιορίστηκε στον αριθμό των 8 συνεντεύξεων.

Αξίζει, εδώ να σημειώσω, ότι οι περισσότεροι πληροφορητές που πήραν μέρος στην εργασία αυτή, δέχθηκαν με προθυμία να συμμετάσχουν. Μου εξέφραζαν τα συναισθήματα τους για το χορό από την πρώτη κιόλας στιγμή που ερχόμουν σε επαφή μαζί τους, πριν ακόμα κλείσουμε το ραντεβού για την συνέντευξη.

Για το λόγο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους βοήθησαν στη διεξαγωγή της εργασίας αυτής. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους διδάσκοντες που μου αφιέρωσαν το χρόνο τους και δέχθηκαν να μου δώσουν συνέντευξη.

Τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα των συνεντεύξεων που ακολουθούν εμφανίζονται με τη χρονική σειρά που έγιναν οι συνεντεύξεις. Θα μπορούσαν να χωριστούν σε ομάδες με διάφορα κριτήρια, όπως η εμπειρία, η γνώση, η ειδικότητα των ομιλητών κ.α. Ωστόσο, μια κατηγοριοποίηση τους, ενδεχομένως να μείωνε την αξία αυτών των πληροφορητών που σχετίζονται

λιγότερο με το χορό, γεγονός καθόλου ευχάριστο και επιθυμητό. Όλες οι συνεντεύξεις είναι εξίσου σημαντικές και η κάθε μια με το δικό της τρόπο διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην διεξαγωγή των συμπερασμάτων, όσον αφορά τη γνώμη των διδασκόντων του Τμήματος για τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό. Για το λόγο, λοιπόν, αυτό έκρινα ότι η χρονική προτεραιότητα είναι το πιο αντικειμενικό κριτήριο για τη σειρά με την οποία θα παρουσιάζονταν τα κείμενα αυτά.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ & ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Στην εθνογραφία σε οργανισμούς προκύπτει ένα ζήτημα. ¹Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το πεδίο της έρευνας ήταν ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα και οι πληροφορητές ήταν άτομα υψηλής μόρφωσης. Η παραπάνω παραδοχές θέτουν ένα νέο πλαίσιο τόσο στη διαπραγμάτευση του θέματος όσο και στις μεθοδολογικές επιλογές και πρακτικές. Το άτομο που κάνει τη συνέντευξη πρέπει να παρουσιάσει την ικανότητα του, επιδεικνύοντας τέλεια γνώση του αντικειμένου ή παρουσιάζοντας, αν δεν έχει αυτές τις γνώσεις, μια ακριβή αντίληψη του προβλήματος μέσω επιδέξιων ερωτήσεων.

Είναι, ωστόσο, σημαντικό ότι βοηθάει η μορφή της συνέντευξης. «Η ημιδομημένη συνέντευξη είναι η πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης. Επιτρέπει να εμβαθύνει κανείς περισσότερο. Μπορεί να αλλάξουν οι διευκρινιστικές ερωτήσεις ή και η σειρά των ερωτήσεων» (Α.Παπαϊωάννου, Ι.Θεοδωράκης, Μ.Γούδας, 2003, σελ.351).

Σύμφωνα με τον A.N.Oppenheim (1992, σελ.67) σκοπός της ημιδομημένης συνέντευξης είναι να αναπτύξεις ιδέες και να ερυνήσεις υποθέσεις παρά να συλλέξεις δεδομένα και στατιστικά στοιχεία. Συχνά αυτές οι συζητήσεις είναι συναισθηματικά φορτισμένες και μόνο αν το άτομο που κάνει τη συνέντευξη είναι αρκετά ικανό θα μπορέσει να κρατήσει τον πληροφορητή πάνω από μια ώρα, να εκφράζεται ελεύθερα και να εμβαθύνει ως ένα σημείο στις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις μορφωτικές του εμπειρίες. Εδώ τίποτα δεν είναι σίγουρο.

Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στη συνέντευξη ήταν ανοιχτού τύπου. ²Το κύριο πλεονέκτημα σ' αυτού του τύπου τις ερωτήσεις είναι η

1 Για το ζήτημα αυτό βλέπε σχετικά: G.B.ROSSMAN & S.F.RALLIS (1998), *Learning in the field an introduction to qualitative research*, U.S.of America, Sage Publication, p.134

2 A.N.OPPENHEIM (1992). *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*, New York, Pinter Publication, p. 112-113

ελευθερία που δίνεται στον πληροφορητή. Όταν καταλάβει την υφή της ερώτησης μπορούν να αφήσει τις σκέψεις του να περιπλανηθούν ελεύθερα, πέρα από τα έτοιμα σεντ των απαντήσεων. Αποκτούμε τις ιδέες του στη δική του γλώσσα, η οποία εκφράζεται αυθόρμητα και αυτός ο αυθορμητισμός είναι συχνά τρομερά αξιόλογος σαν βάση για μια νέα υπόθεση. Σε μια συνέντευξη, παρόλα αυτά, υπάρχει ο κίνδυνος να μην αποσπάσουμε την πλήρη και σφαιρική άποψη του πληροφορητή αλλά μάλλον αυτό που εκείνη την στιγμή θεωρεί αυτός ως ανώτερο και υπέρτατο. Οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις είναι συχνά εύκολο να τις ρωτήσεις αλλά δύσκολο να απαντηθούν και ακόμα πιο δύσκολο να αναλυθούν.

³ Παρόλο που η συνέντευξη ως εργαλείο συλλογής δεδομένων έχει χρησιμοποιηθεί και σε έρευνες με "ποσοτική" λογική, η χρησιμοποίηση της από ερευνητές που χρησιμοποιούν ποιοτική μεθοδολογία έχει εντελώς διαφορετικούς σκοπούς. Σε αυτή την περίπτωση ο στόχος είναι να παροτρυνθούν οι συμμετέχοντες στην έρευνα και να εκφράσουν και να περιγράψουν τη δική τους άποψη σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας.

Τι είναι, όμως, η ποιοτική έρευνα; Ο Παπαϊωάννου, Θεοδωράκης και Γούδας (2003) υποστηρίζουν ότι: ⁴«Η ποιοτική έρευνα διέπεται από τους δικούς της κανόνες. Παρά τις διαφορετικές έννοιες που έχει πάρει κατά καιρούς, ένας αρχικός και γενικευμένος ορισμός που μπορεί να δοθεί είναι ο εξής: Η ποιοτική έρευνα είναι μια μορφή έρευνας που χρησιμοποιεί πολλές μεθόδους και ακολουθεί μια ερμηνευτική και νατουραλιστική προσέγγιση προς τα αντικείμενα ή υποκείμενα της. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα αντικείμενα στο φυσικό τους περιβάλλον, προσπαθώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με τέτοιο τρόπο, ώστε να έχουν νόημα για τους ανθρώπους. Η ποιοτική έρευνα συλλέγει εμπειρικά υλικά (δεδομένα), τα οποία είναι διαθέσιμα προς μελέτη και περιγράφουν προβλήματα, κι έννοιες από τη ζωή των ατόμων.

3 - 4 Α.ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Ι.ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ, Μ.ΓΟΥΔΑΣ (2003). *Για μια καλύτερη Φυσική Αγωγή*, Θεσσαλονίκη, Χριστοδουλίδη, σσ. 352,348-349

Τα δεδομένα μπορούν να προέλθουν από συνεντεύξεις, παρατηρήσεις, συμμετοχικές παρατηρήσεις, ιστορίες, αλληλεπιδράσεις, περιπτωσιολογικές μελέτες, προσωπικές ιστορίες, ιστορίες ζωής, αναλύσεις αρχείων, οπτικό υλικό κι ενδοσκοπήσεις.»

1^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 22/03/2004, Μέρος: το γραφείο του Δ.Ν.)

-Όταν ακούμε ελληνικός παραδοσιακός χορός, τι μας έρχεται στο μυαλό πρώτα από όλα;

Δ.Ν.: Τι μου έρχεται στο μυαλό;(σκέψη). Μια εικόνα από χορευτές που χορεύουν.

- Γενικότερα...

Δ.Ν.: Το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό δηλαδή ήταν αυτό.

- Κάτι οργανωμένο σας έρχεται δηλαδή στο μυαλό; Ας πούμε ένα σύλλογο να βλέπετε;

Δ.Ν.: Ναι, ναι.

- Ή ένα πανηγύρι, κάτι ανοιχτό;

Δ.Ν.: Με στολές.

- Με στολές; Κάτι οργανωμένο;

Δ.Ν.: Με στολές. Αυτό μου ήρθε.

- Ποια η εμπειρία σας μέχρι σήμερα στο χορό και ποια η σημερινή σας σχέση; Υπάρχει κάποια εμπειρία;

Δ.Ν.: Εμπειρία εννοείς αν έχω δουλέψει σε κάποιον σύλλογο;

- Όχι, όχι. Η προσωπική σας εμπειρία. Αν έχετε χορέψει εσείς. Όχι αν έχετε δουλέψει.

Δ.Ν. : Μμ, τους ξέρω τους χορούς της πατρίδας μας. Τους πιο βασικούς (γέλιο).

- Σε συλλόγους τους μάθατε η έξω;

Δ.Ν. : Όχι.

- Έξω. Σήμερα έχετε κάποια επαφή;

Δ.Ν.: Σε γάμους (γέλιο), τα τελευταία χρόνια.

- Μην το λέτε είναι σημαντικό να είστε κάπου έξω, γιατί παίρνετε αυθεντικές μορφές. Και σήμερα ακόμα εξακολουθεί αυτή η σχέση, έτσι; Όποτε υπάρχει κάποιος γάμος ή κάποια συγκέντρωση; τέτοιας μορφής χορός;

Δ.Ν.: Ναι, σήμερα ο μόνες ευκαιρίες που σου δίνουν για να χορέψεις είναι αυτές σε κάποιο γάμο, σε κάποια συνεστίαση.

- Με το διεθνές ρεπερτόριο ποια η σχέση σας;

Δ.Ν.: Όταν λές;

- **Με βαλς, ταγκό, μοντέρνο χορό;**

Δ.Ν.: Τα χορευτικά εννοείς, έτσι;

- **Ναι.**

Δ.Ν.: Ναι, η σχέση μου, αν ξέρω ή δεν ξέρω παράδειγμα;

- **Αν χορεύετε ή δεν χορεύετε. Ξέρετε κάποιον...**

Δ.Ν.: Χορεύω, ναι.

- **Ξέρετε; Ωραία.**

Δ.Ν.: Ταγκό και βαλς σίγουρα.

- **Μάλιστα.**

Δ.Ν.: Στα υπόλοιπα έχω την γυναίκα μου (γέλια).

- **Γνωρίζει χορό;**

Δ.Ν.: Ναι.

- **Όταν λέμε ταγκό και βαλς δεν μάθατε από κάπου;**

Δ.Ν.: Όχι.

- **Μάθατε...**

Δ.Ν.: Αυτό...

- **Αυτά που ξέρατε εσείς. Όχι από κάποιο σύλλογο;**

Δ.Ν.: Ναι.

- **Ωραία. Στην οικογένεια τώρα υπήρχαν άλλοι που χόρευαν από το σοι σας; Ξέρω εγώ, από την οικογένεια;**

Δ.Ν.: Ναι, υπήρχαν.

- **Υπήρχαν οι γονείς σας;**

Δ.Ν.: Ναι.

- **Χόρευαν οργανωμένα ή σε....**

Δ.Ν.: Σε τέτοιες εεε

- **Μορφές;**

Δ.Ν.: Ναι, σε τέτοιες περιστάσεις.

- **Ωραία και τώρα και η γυναίκα σας είπατε, έτσι;**

Δ.Ν.: Ναι.

- **Η γυναίκα σας οργανωμένα; Έχει κάποια σχέση δηλαδή με το επάγγελμα;**

Δ.Ν.: Η γυναίκα μου δεν έχει ειδικότητα χορών, απλώς ήταν, ασχολήθηκε πολύ με χορούς. Ήταν και στο εξωτερικό, έζησε έξω κάποια χρόνια και έξω οι Έλληνες προσπαθούν να κρατάνε την επαφή με την παράδοση.

- Ναι, ναι.

Δ.Ν.: Οπότε ο παραδοσιακοί χοροί και λοιπά ήταν σχεδόν στο καθημερινό πρόγραμμα. Ήταν σε σχολή με λάτιν χορούς.

- Α, είναι..

Δ.Ν.: Τελοσπάντων, είναι, ξέρει ένα μεγάλο φάσμα από χορούς.

- Με αυτή τη λογική να φανταστώ ότι τα παιδιά έχουν πάρει τώρα κάτι ή είναι μικρά ακόμα;

Δ.Ν.: Τα παιδιά;

- Ναι.

Δ.Ν.: Ε, είναι μικρά ακόμα.

- Α, είναι μικρά (γέλια). Εντάξει φαντάζομαι ότι θα πάρουν κάποια στοιχεία.

Δ.Ν.: 5 και 7 πιστεύω να μην βγουν, πως το λένε;

- Ε, είναι ακόμα μικρά.

Δ.Ν.: Αρρυθμα.

- Ε, δεν νομίζω. (μικρή παύση)

Σε πανηγύρια; Συμμετέχετε; Είτε ως θεατής...

Δ.Ν.: Ναι.

- Θεατής ή συμμετέχοντας; Παίρνετε μέρος στο χορό την ώρα που γίνονται τα πανηγύρια;

Δ.Ν.: Τώρα μιλάμε για πανηγύρι, πανηγύρι έτσι όπως γίνεται τώρα με τις θρησκευτικές γιορτές και τα λοιπά, έτσι;

- Ναι, με τα σημερινά δεδομένα.

Δ.Ν.: Όχι, αυτό έχει καιρό να συμβεί, θα έλεγα. Πηγαίνω σε πανηγύρια αλλά δεν χορεύω.

- Απλά δηλαδή ως συμμετέχοντας; Ως θεατής, συγγνώμη;

Δ.Ν.: Ναι.

- Ωραία. Όταν βλέπετε μια εκδήλωση τώρα, οργανωμένη. Έχετε δει κάποια εκδήλωση; Σε κάποιο χώρο οργανωμένα;

Δ.Ν.: Ναι ναι.

- Με ποια κριτήρια αξιολογείτε το χορευτικό; Δηλαδή, θα δείτε αν είναι οι φορεσιές ομοιόμορφες; Αν είναι συγχρονισμένοι;

Δ.Ν.: (σκέψη) Ε, μετράνε πολλά πράγματα, θα έλεγα, αν πεις να αξιολογήσεις.

- Προσωπικό σας κριτήριο. Δηλαδή, εσείς πως θα λέγατε, ας πούμε, ότι μου άρεσε γιατί είχε το τάδε ή δεν είχε κάτι;

Δ.Ν.: Θα έλεγα παραπάνω το σύνολο.

- Το σύνολο.

Δ.Ν.: Ναι, μερικές φορές μπορεί να υπάρχει κάτι που να είναι, ξέρω εγώ, εξαιρετικό, μπορεί να είναι κάποιος πρωτοχορευτής, ξέρω εγώ, με ιδιαίτερες ικανότητες...

- Δηλαδή τον πρωτοχορευτή...

Δ.Ν.: Που..

- Ναι πείτε μου;

Δ.Ν.: Που να τραβήξει την προσοχή περισσότερο, αλλά συνήθως το σύνολο κι αν χορεύουν, ας πούμε με την ψυχή τους.

- Ωραία.

Δ.Ν.: Και αυτό κάπως βγαίνει.

- Δηλαδή έναν καλό χορευτή θα κρίνατε μόνο κάποιο πρωτοχορευτή ή θα διαλέγατε και κάποιον, θα κοιτάζατε δηλαδή και θα λέγατε αυτός είναι καλός χορευτής; Θα κρίνατε μόνο τον πρωτοχορευτή, αν ήταν καλός ή όχι;

Δ.Ν.: Όχι απαραίτητα.

- Όχι απαραίτητα. Δηλαδή, έναν καλό θα τον κρίνατε ας πούμε και..

Δ.Ν.: Απλώς ο πρωτοχορευτής επειδή έχει ελευθερία κινήσεων είναι αυτός που αν έχει κάποια φιγούρα θα φανεί περισσότερο.

- Έναν άλλο δηλαδή...

Δ.Ν.: Αλλά κάποιος, σε οποιαδήποτε θέση αν είναι κάποιος

- Πως θα τον κρίνατε καλό αν δεν ήταν πρωτοχορευτής;

Δ.Ν.: Επειδή ο χορός έχει να κάνει και με την αισθητική κάποιος, ας πούμε, που είναι πολύ εμφανίσιμος και λοιπά.

- Ανατομικά, ναι, έχει να κάνει κι αυτό.(γέλια)

Δ.Ν.: Σαφώς.

- Σωστά. (μικρή παύση)

στον τόπο σας στην Αλεξανδρούπολη δηλαδή γνωρίζετε κάποια έθιμα που να αναβιώνουν τώρα ή έστω να επιζούν, εντάξει αυτά που επιζούν είναι λίγα, να τα αναβιώνουν τώρα και να εμπειρέχετε ο χορός μέσα; Υπάρχουν έθιμα τέτοια;

Δ.Ν.: Ναι, υπάρχουν.

- Τα γνωρίζετε;

Δ.Ν.: Ναι.

- Έχετε συμμετάσχει σε αυτά;

Δ.Ν.: Τα έχω παρακολουθήσει αλλά δεν συμμετάσχω.

- Τέτοια είναι; Θυμάστε κάποια να μου αναφέρετε;

Δ.Ν.: Το μπειο.

- Το οποίο είναι;

Δ.Ν.: Αυτό γίνεται στην περίοδο του καρναβαλιού. Ουσιαστικά είναι κάτι σαν καρναβάλι. Τώρα μικρότερος ήξερα περισσότερες λεπτομέρειες αλλά τώρα έχουμε αρχίσει και τα ξεχνάμε.

- Καλά εντάξει. Ο χορός όμως υπάρχει ακόμα και σαν στοιχείο αυτού του εθίμου, έτσι;

Δ.Ν.: Ναι, υπάρχει.

- Εμπειρέχετε. Όσον αφορά το χορό κάποιοι πιστεύουν ότι είναι τρόπος έκφρασης του ίδιου του ατόμου. Άλλοι πιστεύουν ότι εκφράζει κάποια ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία, άλλοι ότι εκφράζει τα έθιμα του τόπου. Εσείς πιστεύετε ότι είναι απλά και μόνο βήματα ή ασπάζεστε κάποιες από τις θεωρίες αυτές;

Δ.Ν.: Όχι, είναι όλα μαζί. Περισσότερο για μένα μάλλον είναι έκφραση. Δηλαδή είναι δύσκολο να χορέψει κάποιος, μάλλον είναι, πιστεύω είναι συγκεκριμένα συναισθήματα που τελικά σε οδηγούν να χορέψεις ή να μην χορέψεις.

- Αλλά πιστεύετε ότι εκφράζει και κάποια στοιχεία δηλαδή ο χορός καθ αυτό...;

Δ.Ν.: Ναι, βέβαια-βέβαια είναι μια εικόνα της παράδοσης, του πολιτισμού ενός λαού.

- Ωραία, αν δεν έχετε να μου προσθέσετε κάτι άλλο, εγώ να σας ευχαριστήσω.

Δ.Ν.: Αυτό ήταν;(γέλια)

- Ναι. Δεν σας κούρασα;

Δ.Ν.: Όχι, καθόλου.

- Ωραία, χαίρομαι γι' αυτό.

Η συνέντευξη με τον Δ.Ν. ήταν η πρώτη κατά σειρά και αυτή που περισσότερο απ' όλες βασίστηκε στη δομή του ερωτηματολογίου. Μέσα από το διάλογο κατάλαβα ότι αν και στον Δ.Ν. αρέσει ο παραδοσιακός χορός, ωστόσο το ότι δεν ασχολήθηκε επαγγελματικά ή οργανωμένα με το αντικείμενο τον συγκρατεί στην έκφραση της άποψέως του. Μου δίνει δηλαδή την εντύπωση ότι δε θεωρεί την προσωπική του εμπειρία και συμμετοχή στο χορό αρκετή ώστε να μπορεί να εκφέρει τη γνώμη του ως Κ.Φ.Α.

2^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 22/03/04, Μέρος: το γραφείο του Γ.Μ.)

-Ελληνικός Παραδοσιακός Χορός, όταν ακούμε αυτές τις 3 λέξεις τι σας έρχεται στο μυαλό;

Γ.Μ.: Ναι, μου θυμίζει την παράδοση του τόπου, δηλαδή παλαιότερα έθιμα, τη διενέργεια εθίμων.

- Γενικότερα. Όχι κάτι οργανωμένο;

Γ.Μ.: Όχι, όχι οργανωμένο.

- Ωραία. Η εμπειρία σας ως σήμερα στον χορό; Στον Ε.Π.Χ.; έχετε κάποια εμπειρία;

Γ.Μ.: Έχω.

- Χορεύατε δηλαδή;

Γ.Μ.: Χορεύω σε γάμους, γιορτές.

- Έως σήμερα, έτσι;

Γ.Μ.: Ναι και έχω πάει κάποιες φορές σε παραδοσιακό συγκρότημα εδώ στα Τρίκαλα.

- Μείνατε καιρό σ' αυτό το συγκρότημα;

Γ.Μ.: Όχι, πήγα σποραδικά ευκαιριακά.

- Θεωρείτε ότι αυτά που έχετε τα βήματα, δηλαδή, είναι πιο πολύ από, μάλλον θεωρείτε ότι αυτά που έχετε είναι πιο πολύ από τα βιώματα, αυτά που είχατε μέχρι τώρα ή από συλλόγους που πήγατε;

Γ.Μ.: Ναι.

- Αυτά που έχετε πάρει πιο πολύ εσείς.

Γ.Μ.: Από τα βιώματα, γιατί στο σύλλογο πήγα πολύ λίγο, ευκαιριακά.

- Ναι, αλλά εκεί διδαχτήκατε φαντάζομαι κάποια σπάνια πράγματα.

Γ.Μ.: Ναι.

- Σας άλλαξαν όμως την ιδέα για κάποια που ξέρατε ήδη; Για κάποιους χορούς, ας πούμε; Είδατε διαφορετικούς χορούς;

Γ.Μ.: Ναι.

- Πέρα από τους καινούργιους, αν αυτά που ξέρατε τα άλλαξε κάτι ο σύλλογος.

Γ.Μ.: Ναι.

- Τους άλλαξε κάτι;

Γ.Μ.: Ναι, ναι βέβαια.

- **Ναι, έτσι; Η σημερινή σχέση;**

Γ.Μ.: Η σημερινή σχέση μόνο σε γιορτές, γάμους και λοιπά.

- **Η σχέση σας με το διεθνές ρεπερτόριο; Βαλς, ταγκό, μοντέρνο χορό;**

Γ.Μ.: Είχα πάει 3 χρόνια συστηματικά σε σχολή χορού, σε σχολή λάτιν χορών και Ευρωπαϊκών.

- **Σε ποια πόλη;**

Γ.Μ.: Θεσσαλονίκη. Τώρα μόνο ευκαιριακά, έχω εγκαταλείψει. Όταν βρεθεί η ευκαιρία.

- **Και είχατε φτάσει σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, έτσι;**

Γ.Μ.: Έτσι λέω.(γέλια)

- **Με προσωπικά κριτήρια πάντα. Αφού είπαμε ότι χορεύατε σε γάμους και σε τέτοια, στη θητεία σας πήγατε σε κάποιο μέρος; Είδατε κάποιες παραστάσεις;**

Γ.Μ.: Όχι.

- **Όχι, έτσι;**

Γ.Μ.: Παραστάσεις όχι. Τίποτα.

- **Ούτε χορέψατε κάπου που να σας δόθηκε η ευκαιρία.**

Γ.Μ.: Όχι.

- **Μέσα στο στρατό σε κάποια εκδήλωση;**

Γ.Μ.: Όχι, όχι.

- **Στην οικογένεια σας υπάρχουν άτομα που χορεύουνε;**

Γ.Μ.: Ο αδελφός μου είναι σε 2 χορευτικά, πάρα πολλά χρόνια συμμετέχει συστηματικά. Θράκη, σε Θρακιώτικα και φυσικά τα παιδιά του όλα συστηματικά.

- **Έχει το επάγγελμα του κάποια σχέση;**

Γ.Μ.: Όχι. Είναι δάσκαλος. Τίποτα. Έτσι.

- **Α, του αρέσει απλά. Οπότε, φαντάζομαι πολλά χρόνια, έτσι;**

Γ.Μ.: Πάρα πολλά χρόνια. Και τα παιδιά του πολλά χρόνια, έχει 3 παιδιά.

- **Οι γονείς σας;**

Γ.Μ.: Όχι, καμία σχέση.

- **Όχι. Από πανηγύρια έχουμε προσωπικές εμπειρίες; Είτε ως θεατής είτε να συμμετάσχετε σ' αυτά, στο χορό;**

Γ.Μ.: Θεατής; Όχι δεν συμμετείχα. Θεατής μικρός, δηλαδή όταν ήμουν δημοτικό, ας πούμε, στο χωριό των γονιών μου.

- **Τώρα; Καθόλου;**

Γ.Μ.: Όχι.

- **Λόγω έλλειψης χρόνου να φανταστώ;**

Γ.Μ.: Ναι.

(μικρή παύση)

- **Όταν βλέπετε μια παράσταση, χορευτικό. Έχετε δει κάποια παράσταση;**

Γ.Μ.: Ναι.

- **Έχετε δει, έτσι; Πως, με τι κριτήρια την αξιολογείτε; Δηλαδή με ποια λογική θα πείτε αν ήταν καλή; αν φορούσαν ωραίες φορεσιές; Από τι θα την κρίνετε; Αν ήταν συγχρονισμένοι όλοι; Αν βγαίνανε σωστά;** (ο κ. Γ.Μ. έδειξε να νοιώθει άνετος σ' αυτή την ερώτηση και αφού πήρε ανάλογη θέση και μετά από γρήγορη σκέψη απάντησε)

Γ.Μ.: Κοίτα, είναι λίγο πολύπλοκο. Ναι, ένα κριτήριο που έχεις είναι ο συγχρονισμός. Όταν πήγα στο χορευτικό, όμως, μια φορά έτσι όπως μιλούσε ο Δήμας εε...τελοσπάντων έμαθα ότι πρέπει να κοιτάς και αν η χορογραφία ταιριάζει με το τραγούδι, δηλαδή και τότε το έμαθα και τώρα προσπαθώ να το κοιτάω, όχι ότι είμαι σχετικός. Τώρα δεν μπορείς να έχεις, να το πιο απλό, ένα χαρούμενο χορευτικό σε ένα θλιμμένο τραγούδι.

- **Ναι.**

Γ.Μ.: Που συμβαίνουν και αυτά. Οπότε κοιτάω και κάτι τέτοιο, ας πούμε.

- **Από την έκφραση δηλαδή;**

Γ.Μ.: Ναι. Το τι εκφράζουν να είναι σχετικό.

- **Μάλιστα, ωραία.**

Γ.Μ.: Και επίσης ένα τρίτο, θα με ενδιέφερε σε ένα χορευτικό να δω κάτι διαφορετικό.

- **Δηλαδή;**

Γ.Μ.: Δηλαδή, αντί ένα χορευτικό να χορεύει τσάμικο, που το έχεις δει χίλιες φορές και χωρίς και καμιά, κάτι και κάποια καινούρια φιγούρα, όσο σωστά και να είναι το βαριέσαι λίγο. Αν δω, ας πούμε, έναν Ηπειρώτικο χορό που δεν τον ξέρω μου τραβάει το ενδιαφέρον.

- Πως θα σας φαινόταν μια παράσταση που μόνο να τραγουδάνε; Να μην υπάρχουν μουσικοί. Αυτό που χορεύουν, οι χορευτές

Γ.Μ.: Ναι;

- Να τραγουδάνε κιόλας;

Γ.Μ.: Πολύ καλό.

- Ωραίο;

Γ.Μ.: Πάρα πολύ, γιατί είναι και διαφορετικό.

- Και αν υπάρχει χορωδία; Το ρωτάω, γιατί στα Επτάνησα γίνεται...

Γ.Μ.: Θα μου άρεσε πάρα πολύ.

- Υπάρχει χορωδία που τραγουδάει παραδοσιακά και χορεύουν.

Γ.Μ.: Θα μου άρεσε πολύ.

- Σε μια παράσταση τέτοια, με ποια λογική θα κρίνατε ένα καλό χορευτή;

Γενικά δηλαδή κάποιον.

Γ.Μ.: (σκέψη) Δεν νομίζω να είμαι σε θέση να κρίνω καλά.

- Σίγουρα, μιλάμε πάντα με προσωπικά κριτήρια. Δηλαδή πώς θα πείτε, δεν κοιτάμε επαγγελματικά να πούμε αυτός είναι αυτός, γιατί δεν κάνει εκείνο. Να πείτε μου αρέσει αυτός, είναι καλός.

Γ.Μ.: Είναι καλός, εεε

- Θα κρίνατε καλό μόνο τον πρωτοχορευτή, ας πούμε;

Γ.Μ.: Όχι, κοιτάω κυρίως την άνεση που βγάζει κάποιος, κατά πόσο ίσως μπορεί να μπει και να βγει στο ρυθμό συνειδητά.

- Το ρυθμό, λοιπόν;

Γ.Μ.: Ναι, αλλά όχι απαραίτητα να είναι στο ρυθμό. Να παίζει συνειδητά με το ρυθμό και να του φαίνεται. Αυτό είναι δύσκολο. Κυρίως φαίνεται η άνεση που βγάζει.

- Στην Αλεξανδρούπολη τώρα, γνωρίζετε κάποια από τα έθιμα που αναβιώνουν και αναπαριστούν κάποιες καταστάσεις, οι οποίες να συνδέονται με το χορό; Να έχουν μέσα το χορό; Κάποια έθιμα παλιά;

Γ.Μ.: Τα γνωρίζω, αλλά δεν ξέρω κατά πόσο είναι απλώς τοπικά σίγουρα και δεν ξέρω κατά πόσο υπάρχουν τώρα, ας πούμε.

- Θυμάστε να αναφέρετε κάποιο;

Γ.Μ.: Στο γάμο έχω δει στο χωριό να πηγαίνουν νύφες χορεύοντας, έτσι; Είναι ένα έθιμο.

- Ναι, είναι.

Γ.Μ.: Κατά πόσο υπάρχουν τώρα δεν ξέρω. Πάντως το έχω δει, ας πούμε. Το θυμάμαι.

- Συμμετείχατε ποτέ σε κάποιο τέτοιο έθιμο; Είτε σε γάμο να πηγαίνατε, που να είχε μέσα το χορό;

Γ.Μ.: Χορό είχε. Εγώ συμμετείχα στην όλη κατάσταση. Δεν ήμουν στο χορό. Ήμουν μικρότερος, όλα αυτά γινόταν όταν ήμουν μικρός.

- Ναι, τώρα όσο να' ναι, τα έχουνε, απλά τώρα τουλάχιστον κάποια αναβιώνουν

Γ.Μ.: Όπως επίσης θυμάμαι χόρευαν και του Αι- Γιάννη. Την παραμονή με τις φωτιές χόρευαν. Πότε ήταν; Το καλοκαίρι το ξέχασα, κιόλας. Που πηδάνε πάνω από τις φωτιές.

- Του Αι- Γιαννιού, ναι. (μικρή παύση) Κάποιοι πιστεύουν ότι ο χορός είναι απλά και μόνο βήματα, άλλοι λένε ότι....

(μεσολαβεί μια μικρή διακοπή, γιατί μπαίνει η καθαρίστρια, στο γραφείο του κ. Γ.Μ., ενώ ο ίδιος μου αναφέρει ότι αυτά πάντα μπορεί να συμβούν)

...έλεγα λοιπόν ότι κάποιοι πιστεύουν ότι ο χορός είναι απλά και μόνο βήματα, άλλοι πιστεύουν ότι εκφράζει ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία ο κάθε χορός, άλλοι τον θεωρούν απλά τρόπο έκφρασης του ατόμου. Εσείς; Πως τον βλέπετε; Ασπάζεστε κάποια από αυτές τις απόψεις ή έχετε κάποια άλλη;

Γ.Μ.: Εγώ θα έλεγα ότι είναι κάτι πιο απλό. Είναι η διάθεση να κινηθείς και να παίξεις με κάποιους συγκεκριμένους κανόνες.

- Με κάποιους συγκεκριμένους κανόνες;

Γ.Μ.: Κανόνες του χορού. Τα βήματα.

- Σε περιορίζουν τα βήματα. Μέχρι τα όρια δηλαδή που δίνουν τα βήματα.;

Γ.Μ.: Ναι.

- Δηλαδή θεωρείτε ότι δεν είναι κάτι βαθύτερο; Να εκφράζει κάποια ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία;

Γ.Μ.: Όχι σαφώς και εκφράζει. Μα όλα αυτά βγαίνουν από εκεί. Αλλά...σίγουρα θεωρώ ότι προέρχονται από εκεί, όπως και όλα τα παιχνίδια, έχουν μια ρίζα που εξυπηρετούν κάποιες ιδιαίτερες ανάγκες. Παρόλα αυτά, πιστεύω ότι η τάση του ανθρώπου που εκφράζεται από εκεί, τα στοιχεία, τη διαμορφώνουν, το πώς βγαίνει αυτή. Αλλά εγώ έτσι προσωπικά πιστεύω ότι η

έμφυτη τάση του ανθρώπου είναι να παίξει, να κινηθεί, να διασκεδάσει. Τώρα το πώς μεταφράζεται αυτό σε χορό πιστεύω ότι το καθορίζουν τα κοινωνικοπολιτικά στοιχεία, πως διαμορφώνονται αυτοί οι κανόνες χορού, ας πούμε.

- Ναι, αλλά επειδή ο Ε.Π.Χ. εκφράζει κάποιοι στοιχεία

Γ.Μ.: Ναι, αλλά η αρχική τάση πιστεύω εγώ είναι να κινηθείς, να παίξεις, να διασκεδάσεις. Το πώς θα γίνει αυτό, το πώς διαμορφώνεται, διαμορφώνεται με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την περιοχή. Δηλαδή, ας πούμε, για κάποιο λόγο κινούνταν έτσι στην τζαζ οι μαύροι στον Μισισιπή. Για κάποιον λόγο κινούμαστε με κάποιον διαφορετικό τρόπο εδώ. Ο λόγος είναι κοινωνικοπολιτικά κριτήρια αλλά ξεκινάει από μέσα, έτσι πιστεύω.

- Από την έμφυτη διάθεση;

Γ.Μ.: Ναι.

- Θεωρείτε ότι πρέπει να διδάσκονται οι Ε.Π.Χ. στα σχολεία με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αθλήματα;

Γ.Μ.: Ναι, βέβαια οπωσδήποτε.

- Ναι;

Γ.Μ.: Ναι.

- Γιατί δεν βλέπουμε να διδάσκονται. Τώρα υπάρχει μια τάση να διδαχθούν στα ολοήμερα που γίνονται μαθήματα μια ώρα μόνο χορού.

Γ.Μ.: Όχι, πιστεύω οπωσδήποτε και επίσης πιστεύω ότι είναι αυτό από τα, επειδή έκανα και στο εξωτερικό, είναι στοιχείο που διαχωρίζει θετικά το Ελληνικό αναλυτικό πρόγραμμα Φυσικής Αγωγής από αλλά Ευρωπαϊκά.
(μικρή παύση)

- Επειδή αναφερθήκαμε μαζί και στον ρυθμό, θα σας κάνω μια ερώτηση. Θεωρείτε πιστεύω ότι στο χορό παίζει ρόλο, όπως είπατε. Σωστά;

Γ.Μ.: Ναι.

- Στα άλλα αθλήματα παίζει ο ρυθμός ρόλο;

Γ.Μ.: Ναι, φυσικά.

- Ναι;

Γ.Μ.: Είναι σημαντικότερος πιστεύω. Όλα τα αθλήματα. Το πιστεύω αυτό. Δεν ξέρω πως μπορεί να καλλιεργηθεί ακριβώς αλλά είμαι σίγουρος.

- Δεν ξέρετε πως μπορεί να καλλιεργηθεί αλλά

Γ.Μ.: Σε σχέση με το άθλημα.

- Ναι, αλλά καλλιεργείται ή

Γ.Μ.: Ναι, σίγουρα.

- Μήπως είναι παράγοντας καθαρά κληρονομικότητας;

Γ.Μ.: Όχι, όχι, οπωσδήποτε καλλιεργείται.

- Αλλά παίζει κάποιο ρόλο η κληρονομικότητα ή όχι; Κατά πόσο ήταν οι γονείς άρρυθμοι;

Γ.Μ.: Πιστεύω όχι. Η κληρονομικότητα, κατά τη γνώμη μου πιστεύω ότι είναι μικρό σ' αυτό. Πιστεύω ότι παίζουν οι καταβολές τα ακούσματα, η κοινωνικοποίηση που έχεις. Αν είσαι 3 χρονών και ζεις σε ένα σπίτι που είτε χορεύουν είτε παίζουν μουσική, έχεις πολύ καλύτερη αίσθηση του ρυθμού. Αν βρέφος η μαμά σου χορεύει θα έχεις αίσθηση του ρυθμού, όχι βρέφος στην κοιλιά της μάνας σου. Είμαι σίγουρος γι' αυτό.

- Οπότε πιστεύετε ότι την επηρεάζει άμεσα την ανθρώπινη κίνηση γενικότερα ο ρυθμός οπότε και τα αγωνίσματα.

Γ.Μ.: Ναι.

- Ωραία. (μικρή παύση)

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Γ.Μ.: Να'σαι καλά.

Όπως φάνηκε από τη συνέντευξη, ο Γ.Μ. έχει μια ιδιαίτερη γνώμη για τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό. Η εμπειρία του τον έχει κάνει να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη άποψη για το αντικείμενο. Θεωρεί ότι ο χορός εκφράζει μεν κάποια ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία αλλά κυρίως πιστεύει ότι εκφράζει την ψυχική διάθεση του ατόμου, του χορευτή. Δίνει, λοιπόν, έμφαση σ' αυτό τονίζοντας και την εκπαιδευτική σημασία του χορού.

3^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 24/03/04, Μέρος: το γραφείο του "ΠΑΙΔΕΙΑ")

- Ξεκινώντας από κάτι γενικό. Όταν λέμε Ελληνικός παραδοσιακός χορός τι μας έρχεται στο μυαλό;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ζωντανός δεσμός με το παρελθόν. Είναι οι ρίζες του κάθε λαού και ειδικά της Ελλάδας. Και επειδή έχω ζήσει πολλά χρόνια στο εξωτερικό πάνω από 15 χρόνια, 5 χρόνια σε Ελληνικά σχολεία στην Αφρική και 10 στην Αμερική, όπου εκεί λειτούργησα και χορευτικά μέσα στα σχολεία αλλά και σχολές διδασκαλίας παραδοσιακών χορών, είναι, θα έλεγα, το πρώτο στοιχείο που εκφράζει την ελληνικότητα αυτών των ανθρώπων που ζουν τόσα χρόνια εκτός Ελλάδος. Είναι μια άλλη Ελλάδα εκτός Ελλάδος. Και διαπίστωσα ότι ειδικά στην Αμερική η γλώσσα στην 2^η – 3^η γενιά χάνεται αλλά τα παιδιά που μπορούν και χορεύουν παραδοσιακούς χορούς δείχνουν την καταγωγή τους.

- Αυτό μας έρχεται σαν σκέψη. Σαν εικόνα ίσως; τι θα μας ερχόταν στο άκουσμα παραδοσιακός χορός;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Σαν εικόνα σημαίνει πολύ περισσότερα πράγματα. Όταν κάποιος χορεύει παραδοσιακούς χορούς δε χορεύει απλώς για να δείξει τα δικά του συναισθήματα και τη χαρά αλλά εκφράζει επάνω του εκείνη τη στιγμή μια ολόκληρη ιστορία, η ιστορία της πατρίδας μας, η οποία πάει πίσω δύο χιλιάδες ή τρεις χιλιάδες χρόνια πριν. Και δεν είναι μόνο, το ξαναλέω πάλι, τα συναισθήματα αλλά οι κινήσεις, η παραδοσιακή ενδυμασία, η στολή και τα λοιπά ταυτίζεται με αυτό που λέμε ελληνικότητα.

- Η εμπειρία σας ως σήμερα στον παραδοσιακό χορό; Ως σήμερα.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Είναι πολύ θετική και πολύ ευχάριστη, γιατί εγώ από το 1975 που διορίστηκα Κ.Φ.Α. μέχρι το '96 που επέστρεψα από την Αμερική όλα αυτά τα χρόνια, περίπου 20 χρόνια και περισσότερα δίδασκα παραδοσιακούς χορούς και μέσα στα σχολεία αλλά και εκτός των σχολείων. Ειδικά στις ξένες χώρες και στην Αφρική και στην Αμερική ερχότανε άνθρωποι που δεν ήταν Έλληνες και δεν είχανε καμία καταγωγή Ελληνική, καμία ρίζα δηλαδή Ελληνική, για να μάθουν Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς και μέσα σ' αυτούς δεν εννοώ μόνο τους δημοτικούς αλλά και τους λαϊκούς χορούς.

- Εσείς μέχρι πριν πάρετε την ειδικότητα είχατε ασχοληθεί καθόλου με το χορό;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Πολύ λίγο. Όταν μπήκα στο Πανεπιστήμιο σχεδόν δεν ήξερα να χορεύω.

- Αλήθεια;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ναι ναι. Είχα όμως τα ακουστικά ερεθίσματα από την περιοχή που ήμουνα από τους γονείς μου και από τους παππούδες μου. Υπήρχαν λοιπόν αυτά μέσα στο υποσυνείδητο αλλά επειδή δεν έτυχε να υπήρχε κάποιος δάσκαλος εκείνη την εποχή και επειδή στο χωριό ήταν κλειστό το περιβάλλον και ντρεπόμασταν, όταν πήγα στο Γυμνάσιο - Λύκειο η διδασκαλία των χορών δεν ήταν σε υψηλό επίπεδο με συνέπεια όταν μπήκα στο Πανεπιστήμιο σχεδόν να μην ξέρω να χορεύω καθόλου και ξεκίνησα στο Πανεπιστήμιο από το 1^ο έτος από την αρχή.

- Η σημερινή σας σχέση με τον παραδοσιακό χορό;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Η σημερινή μου σχέση με τον παραδοσιακό χορό δε σας κρύβω ότι μου λείπει σα διδασκαλία μετά από τόσα χρόνια που σας είπα πριν διδασκαλίας και δημιουργία χορευτικών σε διάφορα μέρη του κόσμου και της Ελλάδας εκφράζεται όμως με τη δική μου συμμετοχή σε διάφορες εκδηλώσεις, πανηγύρια, γάμους και τα λοιπά, όπου όχι απλώς συμμετέχω αλλά σχεδόν όλη την ώρα χορεύω και χορεύω όχι μόνο χορούς της περιοχής που θα έλεγα Ηπειρώτικους αλλά όπου και αν βρεθώ σε οποιοδήποτε μέρος της Ελλάδας χορεύω ή στην Κρήτη να βρεθώ ή σε χωριά Ποντίων ή σε νησιώτικα νησιώτικες εκδηλώσεις σχεδόν δεν κάθομαι καθόλου και εκφράζομαι μέσα από αυτό.

- Επειδή είπατε ότι συμμετέχετε στα πανηγύρια και αυτά στην Καστοριά, από όπου και είστε γνωρίζετε κάποια έθιμα που να υπάρχουν ή να αναβιώνουν ή να επιζούν που να υπάρχει ο χορός μέσα; ο παραδοσιακός χορός.

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Υπάρχουν πάρα πολλά ήθη και έθιμα και επειδή εκεί βρίσκομαι καλοκαιρινή περίοδο Ιούλιο και Αύγουστο σχεδόν κάθε εβδομάδα και κάποιο χωριουδάκι στην περιφέρεια Κοζάνης και Καστοριάς έχει και κάποιες εκδηλώσεις και συνήθως ταυτίζονται με το θρησκευτικό, θα έλεγα, εορτασμό μιας τοπικής θρησκευτικής εκδήλωσης του πολιούχου Αγίου και συγχρόνως μετά από τον εκκλησιασμό και τα λοιπά υπάρχουν διάφοροι χοροί στο χορό

της πλατείας ή στο χορό της εκκλησίας και εκεί εκφράζονται όλα τα ήθη και έθιμα μέσα από τον παραδοσιακό χορό.

- Τα κρατάνε ακόμα δηλαδή;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Τα κρατάνε και μπορώ να πω την τελευταία 3ετία 5ετία τα διατηρούν περισσότερο και τα καλλιεργούν. Έχουν γίνει πολιτιστικοί σύλλογοι και γίνονται συγκεκριμένες πολιτιστικές εκδηλώσεις και ειδικά της Αγίας Μαρίνης 17 Ιουλίου, είναι μετά ο Αϊ – Λιάς, που λέμε, μια εκδήλωση και όπως καταλαβαίνετε το δεκαπενταύγουστο δεν υπάρχει χωριουδάκι, και της Αγίας Παρασκευής, συγνώμη που το ξέχασα, που γιορτάζει και το χωριό μου 26 Ιουλίου. Αγία Παρασκευή και δεκαπενταύγουστο παντού βρίσκεις τέτοιες εκδηλώσεις.

- Οπότε δηλαδή όποτε υπάρχουν πανηγύρια και έχετε τη ευκαιρία να είσαστε εκεί συμμετάσχετε ως συμμετέχοντας, παίρνετε μέρος ενεργά στο χορό.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Είναι αδύνατον να ακούω και να μη συμμετέχω και να μη χορεύω και να μη χορεύω και να μην εκφράζομαι.

- Το έχετε ανάγκη δηλαδή;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Είναι απαραίτητο κομμάτι της ζωής μου. Θα έλεγα ότι χόμπι μου είναι, πέρα από τη μελέτη των ξένων επιστημονικών βιβλίων, το επόμενο χόμπι είναι να ακούω δημοτική μουσική και να χορεύω δημοτικά τραγούδια.

- Ακούτε δηλαδή σπíti σας όταν έχετε ελεύθερο χρόνο

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Δεν ακούω τίποτα άλλο. Πρώτα ακούω δημοτικά τραγούδια και μετά ακούω τα παλιά λαϊκά τραγούδια. Δεν ακούω καθόλου τα σημερινά "σύγχρονα" και πιστεύω ότι αν θέλεις να παραμείνεις άνθρωπος πρέπει να ακούς παραδοσιακή μουσική.

- Οπότε να φανταστώ ότι και τα παιδιά σας τα έχετε μάθει να ακούνε..

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ξέρουνε πάνω από 100 χορούς η κάθε μια, ενώ γεννήθηκαν στην Αμερική εκφράζονται άνετα γιατί εκεί φοιτούσαν σε σχολείο παραδοσιακών χορών και αν θα δείτε εδώ μπροστά σας μπορεί να βρείτε και μια φωτογραφία που είναι οι κόρες ντυμένες με παραδοσιακές στολές. (κοιτάξαμε επάνω στο γραφείο)

- Δεν τη βλέπω εδώ μπροστά.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Θα το δούμε μετά νομίζω θα υπάρχει.

- Ωραία. Λοιπόν, πέρα από τα πανηγύρια υπάρχουν οι παραστάσεις, οι οργανωμένες των συλλόγων. Έχετε παρακολουθήσει φαντάζομαι κάποιες παραστάσεις.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ναι, παρακολουθώ αλλά δε σας κρύβω ότι είμαι λίγο απογοητευμένος γιατί βλέπω πολλούς συναδέλφους, το θετικό είναι ότι πιστεύω ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δασκάλων των παραδοσιακών χορών είναι Κ.Φ.Α. δεν είναι εμπειρικοί όπως συναντούμε στα άλλα αθλήματα δηλαδή απλά χορευτές να το πω έτσι, με την έννοια τι σημαίνει εμπειρικός. Και βλέπω ότι μερικοί συνάδελφοι θέλουν να πρωτοτυπήσουν γι’ αυτό εισάγουν κινήσεις οι οποίες δεν είναι παραδοσιακές καμία σχέση δηλαδή με τον παραδοσιακό χορό. Αυτό με λυπεί γι’ αυτό και κάπου – κάπου την τελευταία ζετία αποφεύγω να συμμετέχω να παρακολουθώ γιατί δεν έχω και χρόνο, αλλά σε κανένα δυο εκδηλώσεις που πήγα με παρουσία χορευτικών διαπίστωσα κάποια πράγματα τα οποία δεν είναι παραδοσιακά. Δηλαδή συνάδελφοι οι δάσκαλοι προσθέτουν δικές τους φιγούρες και κινήσεις. Αυτό δεν είναι παράδοση και το κάνουν μόνο και μόνο για εντυπωσιασμό. Αυτό πιστεύω πρέπει να σταματήσει.

- Όταν βλέπετε μια παράσταση, όμως, πως την αξιολογείτε αν ήταν καλή ή όχι; Αν είχε αυτά τα αυθεντικά στοιχεία, δηλαδή;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ο πρώτος λόγος είναι να αξιολογήσω αν υπάρχει αυθεντική παραδοσιακή μουσική, γιατί έχουμε ορχήστρες οι οποίες δεν είναι αυθεντικές με την έννοια αυτή που ξέρουμε, δηλαδή μέσα στα στενά πλαίσια της παράδοσης. Αν η ορχήστρα είναι αυθεντική το επόμενο πράγμα που κοιτάω είναι αν πραγματικά τα παιδιά έχουν διδαχθεί, έχουν το ρυθμό, έχουν την έκφραση αλλά μέσα στα στενά πλαίσια της παράδοσης. Όπου βλέπω, είπα και πριν, διάφορες άλλες πρόσθετες, θα έλεγα, κινήσεις με μορφή μπαλέτου ή οτιδήποτε άλλο τότε αυτό το πράγμα το καταδικάζω και επιπλέον βλέπω σε πολλά χορευτικά τα παιδιά να κάνουν με σωστά τις φιγούρες τις κινήσεις αλλά δεν χορεύουν δεν υπάρχει ο συναίσθημα.

- Δεν βγάζουν ψυχή.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ακριβώς. Είναι μια, θα έλεγα ξύλινη κίνηση. Όχι αυτό το πράγμα θα πρέπει τα παιδιά πρώτα να μάθουν να εκφράζουν, να ζουν το χορό και μετά να γίνονται να εμφανίζονται δημόσια.

- Οπότε ένα χορευτή πως θα τον κρίνατε καλό ατομικά; αν έβγαζε αυτό το ψυχικό κόσμο;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Να μην κοιτάει ποτέ τα πόδια του.

- Να μην κοιτάει τα πόδια του.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Χορευτής που κοιτάει τα πόδια του σημαίνει ότι δεν γνωρίζει καλά, δεν έχει βιώσει, δεν έχει μπει μέσα στη συνείδηση του βαθιά η έκφραση αυτή, το μεγαλείο αυτό του παραδοσιακού χορού και ότι κάνει το κάνει για να τον βλέπουν οι άλλοι. Όχι πρέπει να χορεύει για τον εαυτό του γιατί ζει αυτό το πράγμα να έχει αυτοπεποίθηση στον εαυτό του και να εκφράζεται ελεύθερα και να δημιουργεί κιόλας, όχι να ακολουθεί τα στενά πλαίσια του δασκάλου.

- Οπότε πέρα από τον πρωτοχορευτή ο οποίος «κλέβει συνήθως την παράσταση» θα μπορούσατε να κρίνετε και κάποιον άλλο σαν καλό χορευτή από αυτό που εκφράζει.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Θα έλεγα ότι δεν κοιτάω τον πρωτοχορευτή. Εγώ κοιτάω όλους τους χορευτές και κοιτάω και τον τελευταίο και τον προτελευταίο. Εάν ένας από αυτούς δεν εκφράζεται σωστά και δεν έχει βιώσει το συναίσθημα αυτό τότε λέγω ότι εδώ κάτι δεν πάει καλά. Ο πρωτοχορευτής είναι να κρατάει το ρυθμό και να μην βγαίνουν οι χορευτές λάθος, εκτός ρυθμού αλλά όλοι πρέπει να χορεύουν το ίδιο και να αισθάνονται το ίδιο.

- Ναι, ο πρωτοχορευτής απλά επειδή έχει την άνεση της κινήσεως συνήθως είναι αυτός που τραβάει την προσοχή από όλους.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Επειδή, όμως, ο παραδοσιακός χορός δεν είναι σόου εγώ προσωπικά σε όλα τα χορευτικά ποτέ δεν είχα ένα πρωτοχορευτή σε κάθε χορό χρησιμοποιούσα και άλλον.

- Αυτό γινόταν για να δίνετε και ίσες ευκαιρίες σε όλους.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Και να μην υπάρχει και γκρίνια από τους γονείς ή συγγενείς και από τους ίδιους.

- Ναι, αλλά όταν αυτό δεν είναι πάντα εφικτό να τους βάλουμε όλους..

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Η ερώτησή σας είναι καλή αλλά ένας δάσκαλος όταν δουλεύει σωστά μπορεί να βγάλει τουλάχιστον και 5 και 6 και 8 και 10 άτομα. Αυτό έδειξε η δικιά μου εμπειρία στα τόσα χρόνια που ασχολήθηκα με τον παραδοσιακό χορό.

- Στην οικογένειά σας υπήρχαν άλλα άτομα που χόρευαν ή χορεύουν;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' ; Η σύζυγος μου ήταν μέλος του χορευτικού, είναι μεν Ελληνοαμερικανίδα αλλά ζει και εκφράζεται μέσα από τους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς. Οι γονείς μου το ίδιο, εξάλλου δεν γνωρίζουν άλλους χορούς. Το ίδιο και η οικογένεια μου και της σύζυγος μου αν και ζούνε στο εξωτερικό, στην Αμερική, περιμένουν πότε και πότε θα γίνει ένα πανηγύρι ένας χορός ενός συλλόγου στην Αμερική για να πάνε να χορέψουνε Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς.

- **Οπότε οι γονείς σας δηλαδή στα πανηγύρια συμμετέχουν;**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Συμμετείχαν.

- **Ναι, συμμετείχαν.**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ναι.

- **Με το διεθνές ρεπερτόριο η σχέση σας ποια είναι; ταγκό; βαλς, μοντέρνο χορό;**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Όταν λέμε μοντέρνο χορό εμένα μου αρέσουν οι παραδοσιακοί φολκλωρικοί χοροί από οποιαδήποτε χώρα. Μου αρέσει πάρα πολύ το country music της Αμερικής για αυτό και όταν ήμουνα συνήθιζα μια φορά στις 15 μέρες με τη σύζυγο μου να πηγαίνουμε σε τέτοια κλαμπ όπου χορεύουν αυτή την παραδοσιακή μουσική. Και οι Αργεντίνικοι χοροί και τα λοιπά και της Λατινικής Αμερικής, γιατί και αυτά είναι παράδοση.

- **Άλλης χώρας, βέβαια, άλλα είναι.**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ακριβώς.

- **Όσο ξένα και αν ακούγονται σε εμάς.**

Κάποιοι πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορό ή μάλλον οι χοροί συγκεκριμένα εκφράζουνε το άτομο καθεαυτό, άλλοι λένε ότι εκφράζει ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία ο κάθε χορός. Άλλοι ότι είναι προσωπική έκφραση του ατόμου, απλά. Ποια είναι η άποψη σας;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Είναι μεν προσωπική έκφραση αλλά όλα αυτά τι σημαίνει; το είπα και πριν, παραδοσιακός χορός σημαίνει ζωντανός δεσμός με το παρελθόν. Άρα, λοιπόν, μεταφέρουμε όλα τα ιστορικά, πολιτιστικά, λαογραφικά στοιχεία από το μέρος το συγκεκριμένο. Θέλεις δε θέλεις δηλαδή, πέρα από την προσωπική έκφραση εκφράζει τι παριστάνει αυτός ο χορός.

- **Εκφράζει κάποια στοιχεία δηλαδή;**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ακριβώς.

- **Δεν είναι απλά τρόπος διασκέδασης;**

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ακριβώς.

- Πιστεύετε ότι οι Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί στα σχολεία πρέπει να διδάσκονται με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αθλήματα;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Όχι με την ίδια βαρύτητα πρωταρχικό πρέπει να είναι η διδασκαλία.

- Ίσως επειδή πλέον δεν διδάσκονται, όχι δε διδάσκονται, αν το διδάσκουν του διδάσκουν πολλοί λίγοι καθηγητές και γίνεται τώρα μια προσπάθεια στα ολοήμερα σχολεία να διδαχθεί χορός, για αυτό και προτιμούνται οι Κ.Φ.Α. με ειδικότητα στον παραδοσιακό χορό.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Το έχω υπόψη μου αυτό γιατί η κόρη μου είναι δασκάλα και έχει σχέση με τα ολοήμερα σχολεία. Κάθε Ιούνιο δίνουν στα παιδιά μια υπεύθυνη δήλωση να δηλώσουν με τι αθλήματα θέλουν να ασχοληθούν στο ολοήμερο και μέσα σε αυτά βάζουν αθλοπαιδιές, βάζουν παραδοσιακούς χορούς για αυτό και η προσλήψεις στα ολοήμερα σχολεία των γυμναστών γίνεται με τα κριτήρια της κύριας ειδικότητας, δηλαδή αυτοί που έχουν κύρια ειδικότητα παραδοσιακό χορό, μπάσκετ, βόλλευ, ποδόσφαιρο προτιμώνται γιατί τα παιδιά δηλώνουν κατά το πλείστο σε προτεραιότητα περισσότερο αυτά τα αθλήματα συν τον παραδοσιακό χορό. Αλλά πέρα από αυτό ο κάθε συνάδελφος, ειδικά όταν υπάρχουν άσχημες καιρικές συνθήκες, μπορεί να βρει μια αίθουσα σε ένα υπόγειο, έστω, όπως κάναμε εμείς και για ένα δίμηνο τρίμηνο, μιλάω για Δεκέμβριο Ιανουάριο – Φεβρουάριο να βάλει ένα πρόγραμμα και να διδάσκει σε πρώτη φάση τουλάχιστον τους πανελλήνιους παραδοσιακούς χορούς και μετά να περάσει και στους τοπικούς χορούς.

- Δυστυχώς, όμως, αυτό δε γίνεται γιατί συνήθως είτε δε γνωρίζουν χορούς είτε δε νοιώθουν αρκετά σίγουροι για να τους διδάξουν, οπότε..

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Εάν ένα συνάδελφος δεν γνωρίζει χορό τότε κακώς διορίζεται και εγώ επειδή ήμουν στο ΔΕΚΑΤΣΑ πριν από 4 χρόνια ήμουν ο πρώτος που χρέωσα το μάθημα παραδοσιακοί χοροί σε όλους τους συναδέλφους που έρχονταν από ξένα κράτη και είναι υποχρεωμένοι λοιπόν για να αναγνωρίσουν το πτυχίο να πάνε στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. της Ελλάδας, σε όποιο Τ.Ε.Φ.Α.Α. θέλουν και να παρακολουθήσουν 2 εξάμηνα παραδοσιακούς χορούς, γιατί δάσκαλος γυμναστικής σημαίνει οπωσδήποτε διδασκαλία

παραδοσιακών χορών. Όποιος δε γνωρίζει είναι ελλιπής έχει κενά και δεν προσφέρει έργο. Να πάει να μάθει.

- **Οπότε το θεωρείτε;**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Συγνώμη είμαι κάθετος σ' αυτό.

- **Με αυτή τη λογική επειδή εσείς έχετε το πρακτικό μέρος που είναι το ποδόσφαιρο και έχετε και τους χορούς θεωρείτε πιο σημαντικό ο Κ.Φ.Α. να ερευνά το παρόν τώρα για το μέλλον έτσι όπως χρειάζεται στο ποδόσφαιρο και σε κάθε αθλοπαιδιά τώρα που κάνουν διάφορα ερευνητικά και τέτοια ή να μεταφέρει απλά το παρελθόν στο παρόν;**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Υπάρχει μια διαφορά.

- **Επειδή εσείς συνδυάζετε και τα δυο τώρα.**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Στο μεν ποδόσφαιρο εξελίσσεται.

- **Ακριβώς αυτό.**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Έτσι, είσαι υποχρεωμένος να παρακολουθείς την εξέλιξη της επιστήμης που αφορά το άθλημα. Στον παραδοσιακό χορό δεν υπάρχει εξέλιξη.

-**Ναι αλλά πρέπει...**

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Πρέπει λοιπόν να κάνεις σωστή καταγραφή, να μη βάλεις νεωτεριστικά στοιχεία μέσα, να ψάξεις τον κάθε χορό όχι μόνο τις φιγούρες αλλά και την ιστορική καταγωγή και τι σημαίνει ο χορός από στοιχεία, όπως είπαμε, κοινωνικά, ήθη, έθιμα, οικογενειακά στοιχεία, στοιχεία αγάπης, στοιχεία έρωτα και τα λοιπά στοιχεία ξενιτιάς, όπως για παράδειγμα μεταξύ τριών τεσσάρων κακών, θανάτου, ξέρω εγώ, ξενιτιάς και τα λοιπά στον παραδοσιακό τραγούδι το χειρότερο είναι τα ξένα γιατί παίρνει τους νέους, τα νιάτα και γυρίζουν γέροι. Άρα, λοιπόν, στους παραδοσιακούς χορούς, στην έννοια παραδοσιακοί χοροί μένω σημαίνει σωστή διδασκαλία των στοιχείων στηριγμένα πάνω στο παρελθόν. Δεν μπορούμε δηλαδή, γι' αυτό σας είπα πριν, βλέπω αρκετούς συναδέλφους, εγώ δεν το έκανα ποτέ αυτό στη διδασκαλία μου, να προσπαθώ να εντυπωσιάσω βάζοντας καινούρια στοιχεία, κάνοντας νέες φιγούρες, δικές τους χορευτικές φιγούρες. Αυτό δεν έχει σχέση με τους παραδοσιακούς δημοτικούς χορούς. Είναι πιο δύσκολο, λοιπόν, για εσάς που ασχολείστε με τον παραδοσιακό χορό να τον μάθετε σωστά, να τον καταγράψετε, να τον έχετε και να τον παρουσιάσετε αυτούσιο ακέραιο, χωρίς δικά σας στοιχεία.

-Να τον παρουσιάσουμε αυθεντικό.

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ακριβώς.

(Στο σημείο αυτό υπήρξε μια διακοπή καθώς οι φοιτητές χτύπησαν την πόρτα για να μπουν για μάθημα. Τους ζητήθηκε, ωστόσο, να περιμένουν να τελειώσει η συνέντευξη).

- Για να αναφερθώ λίγο σε αυτά που είπατε πριν ότι οι Κ.Φ.Α. θεωρείτε ότι πρέπει να ξέρουν χορό, θεωρείτε όμως ότι τώρα με βάση τα σημερινά δεδομένα είναι αρκετά ενημερωμένοι οι Κ.Φ.Α. για το χορό;

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Η ερώτησή σας είναι πολύ καλή. Ποιος καθηγητής είναι ενημερωμένος πάνω στο γνωστικό αντικείμενο; κανένας. Πρέπει να παρακολουθείς, πρέπει να τρέξεις, να ψάξεις, πρέπει να αγαπάς αυτό που κάνεις. Εγώ είμαι 50 χρονών, έχω 30 χρόνια που φοράω φόρμα, έχω κάνει μεταπτυχιακές σπουδές ίσως στα καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου, σε Αμερικάνικα Πανεπιστήμια, κάθε βδομάδα, όμως, ψάχνομαι να βρω τι καινούργιο έχει γίνει πάνω στο άθλημα της ποδοσφαίρισης, σε οποιοδήποτε γνωστικό αντικείμενο. Άρα, λοιπόν και εσείς αφού διδαχθείτε τα βασικά πράγματα εδώ και με την ειδικότητα παίρνετε παρά πολλά στοιχεία.

- Δεν σταματάει εκεί, όμως.

'ΠΑΙΔΕΙΑ' : Ακριβώς, πρέπει να συνεχίσετε, να ψάξετε. Λεω ότι ένα πράγμα που το αφήνετε θα σας αφήσει. Εγώ έχω να διδάξω παραδοσιακούς χορούς, τελευταία φορά δίδασκα σε ένα σύλλογο στην Καστοριά το '95, έχω δηλαδή μια δεκαετία και μέσα μου αισθάνομαι ένα κενό. Τώρα τελευταία, δε σας κρύβω ότι βάζω μουσική στο σπίτι και χορεύω μόνος μου γιατί αρχίζω και ξεχνάω κάποια πράγματα, ενώ πλέον δε μου χρειάζεται, το κάνω όμως για τον εαυτό μου. Αν, λοιπόν, αυτό το πράγμα το αφήσεις και πεις αυτά έμαθα στο Πανεπιστήμιο και τελειώνω δεν κάνεις τίποτα. Εγώ στο Πανεπιστήμιο στη Γυμναστική Ακαδημία Θεσσαλονίκης ήμουν τυχερός, χοροδιδάσκαλο είχα το κ. Δούκα, ο οποίος είναι καθηγητής στο Λύκειο Θεσσαλονίκης. Μάθαμε από αυτόν 60-70 χορούς. Όταν όμως βρέθηκα στον Έβρο έμαθα τους παραδοσιακούς. Όταν βρέθηκα στο Μεσολόγγι έμαθα τους ντόπιους χορούς. Όταν βρέθηκα στην Αιθιοπία, σε ένα μέρος που ζουν νησιώτες, έμαθα τον καλίμνικο με τον σφουγγαρά που είναι παράλυτος. Δεν έμεινα ποτέ δηλαδή στάσιμος έπαιρνα και έτρεχα. Συν σε πολλά σεμινάρια όπου διδάσκονται παραδοσιακοί χοροί.

- Απλά επειδή οι Κ.Φ.Α., που θα τελειώσουν δεν είναι μόνο με ειδικότητα παραδοσιακών χορών, κάποιοι δεν τους περνάει καν από το μυαλό να ασχοληθούν με αυτό, το ένα έτος που κάνουν, τα δυο εξάμηνα που κάνουν διδασκαλία το βασικό μάθημα κορμού, πιστεύετε ότι είναι αρκετό για να πάνε να διδάξουν μετά σε κάποιο σχολείο ή κάτι;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’: Για να διδάξουν τους βασικούς και πανελλήνιους χορούς αυτούς τους 5-6-7-8 κλασσικούς χορούς νομίζω ναι, τα μαθαίνουμε στο μάθημα κορμού που κάνουν στο Β’ έτος. 10-12 χορούς τους μαθαίνουν. Αυτούς να μάθουν στα παιδιά πιστεύω ότι έχουν προσφέρει. Από εκεί και πέρα τα παιδιά γιατί βλέπω τελευταία μια τάση, έφυγε αυτό το χορεύοντας παραδοσιακούς χορούς με λέει ο άλλος βλάχο. Το έχουν διώξει αυτό τα νέα άτομα τα νέα παιδιά και η κοινωνία το αποδέχεται γι’ αυτό το ψάχνουν οι γονείς να στείλουν τα παιδιά τους σε οργανωμένα χορευτικά, πέρα από τα σχολεία.

- Αυτό που το στηρίζεται; Ότι τώρα τελευταία υπάρχει μια τάση να γυρίζουμε στην παράδοση, στα έθιμα μας, να τα ψάχνουμε τώρα τελευταία, γι’ αυτό και αναβιώνουμε πολλά πανηγύρια που σε κάποιες περιοχές είχαν χαθεί.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ακριβώς. Ανακαλύψαμε την αξία και το μέγεθος της σπουδαιότητας των Ελληνικών παραδοσιακών χορών και φύγαμε από τον πρόχειρο και εύκολο μοντερνισμό και είδαμε τι χάνουμε και ήρθαμε νομίζω στις ρίζες μας πάλι.

- Βρήκαμε τη δύναμη του πολιτισμού μας.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Ακριβώς και αν χάσεις τη δύναμη του πολιτισμού, τις ρίζες, που λω εγώ, γιατί το χορευτικό που είχα στην Αμερική το έλεγα σχολή παραδοσιακών χορών “οι ρίζες”, αν χάσεις τις ρίζες χάθηκες και σαν λαός, αυτή τη στιγμή υπάρχουν, εσείς ξέρετε καλύτερα από εμένα, πάνω από 600-700 χοροί, παραδοσιακοί χοροί στην Κύπρο και στην Ελληνική επικράτεια δε θα ξεχάσω εγώ, όταν πρωτοχόρεψα για πρώτη φορά το Ζεϊμπέκικο τον Κυπριακό πως εκφραζόμουν και όταν βρέθηκα στην Αφρική βρήκα κάποιους Κύπριους και όταν με είδαν να χορεύω τον χορό είπαν : «απ, αυτός έχει στοιχεία επάνω του». Είναι κάτι που δεν αντικαθίσταται ο παραδοσιακός χορός και για ‘μένα όποιος δεν ξέρει να χορεύει παραδοσιακούς χορούς δεν είναι Έλληνας.

- Στο Έβρο που πήγατε συνεχίσατε να χορεύετε;

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Όχι μόνο συνέχισα αλλά δίδασκα και στο σχολείο γιατί ήμουνα καθηγητής στο Λύκειο Θηλέων και έτρεχα σε όλα τα πανηγύρια, σε όλες τις εκδηλώσεις και έτσι βίωσα και τους ντόπιους χορούς.

- Ωραία. (μικρή παύση).

Αν δεν έχετε κάτι άλλο αν μου προσθέσετε εγώ είμαι καλυμμένη.

‘ΠΑΙΔΕΙΑ’ : Όχι, σας ευχαριστώ πολύ και συνεχίστε να αγαπάτε αυτό που κάνετε.

Με τον "Παιδεία" έγινε μια πραγματικά αξιόλογη συζήτηση. Πλήρως ενημερωμένος για ότι αφορά τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό, λόγω της ειδικότητας αλλά και λόγω της εμπειρίας του, δε σταμάτησε σχεδόν καθόλου να εκφράζει το θαυμασμό του για το αντικείμενο. Λάτρης της παραδοσιακής μας κληρονομιάς και πιστός οπαδός της άποψης ότι οι χοροί αποτελούν "ζωντανό δεσμό με το παρελθόν" τοποθετείται κάθετα και απόλυτα στις απόψεις του για το χορό. Δίνει μεγάλη έμφαση στο χορό ως διδαχτικό αντικείμενο αλλά και στη σημασία που έχει αυτό να μεταφερθεί γνήσιο και αυθεντικό στις νεότερες γενιές. Τονίζει επίσης έντονα την άποψη του ότι δεν νοείται Έλληνας, πόσο μάλλον Κ.Φ.Α., που να μη γνωρίζει Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς ("Εάν ένας συνάδελφος δεν γνωρίζει χορό τότε κακώς διορίζεται... Όποιος δε γνωρίζει είναι ελλιπής έχει κενά και δεν προσφέρει έργο. Να πάει να μάθει." " ...για 'μένα όποιος δεν ξέρει να χορεύει παραδοσιακούς χορούς δεν είναι Έλληνας").

4^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 24/03/04, Μέρος: το γραφείο του 'ΔΑΡΝΑΚΑ')

- Ελληνικός παραδοσιακός χορός. Ακούγοντας αυτές τις 3 λέξεις τι σας έρχεται στο μυαλό;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Χορός από διάφορα μέρη της Ελλάδας, από την Κρήτη, από τον Πόντο , από την Ήπειρο.

- Πολιτισμικές κοινότητες.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Πολιτισμικές κοινότητες από διάφορα μέρη της Ελλάδας.

- Σαν εικόνα σας έρχεται κάτι στο μυαλό; κάτι στημένο;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Άνθρωποι να χορεύουν με τις παραδοσιακές ενδυμασίες.

- Ναι, άνθρωποι να χορεύουν, απλά ρωτάω κάτι οργανωμένο σας έρχεται στο μυαλό ή ένα πανηγύρι, ξέρω 'γω;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Και σύλλογος τοπικά πως χορεύουν (σ' αυτό το σημείο υπήρξε μια μικρή διακοπή γιατί κάποιος χτύπησε την πόρτα, ενώ αμέσως μετά ο δαρνάκας συνέχισε...) εκδηλώσεις των, τοπικές εκδηλώσεις.

- Ωραία, η εμπειρία σας μέχρι σήμερα στον παραδοσιακό χορό;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Η εμπειρία μου είναι καθαρά από τους χορούς που έκανα στο χωριό του πατέρα μου και της μητέρας μου, κυρίως του πατέρα μου, κυρίως έχουνε ζουρνάδες και νταούλι (γέλια) και από τα χρόνια που ήμουν στο Τ.Ε.Φ.Α.Α. μετά το τέλος του Τ.Ε.Φ.Α.Α. και λόγω μεταπτυχιακών σπουδών δεν ασχολήθηκα με τους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς παρά μόνο χόρευα όταν γινόταν κάποιες εκδηλώσεις, κάποιιοι γάμοι και λοιπά.

- Η σημερινή μας σχέση με το χορό; Δεν έχουμε;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Η σημερινή σχέση με τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό δεν έχω.

- Καμία, έτσι;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Δεν έχω.

- Αλλά σε κάποιες συγκεντρώσεις, γιατί έχουμε βρεθεί σε μια συγκέντρωση μαζί, αυτή που κάναμε με την κατεύθυνση εγώ σας είδα ότι σηκωθήκατε και χορεύατε.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ναι, πάντα. Πάντοτε χορεύω.

- Δηλαδή όταν μας δοθεί η ευκαιρία κάπου έξω..

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Δεν ασχολούμαι επαγγελματικά, ούτε έχω το χρόνο να πάω να συμμετέχω σε σύλλογο και να χορεύω σε σύλλογο, όπως κάνουν πολλοί, είτε της περιοχής μου είτε των Τρικάλων, εδώ που μένω αλλά όποτε υπάρχει ευκαιρία χορεύω.

- Ωραία. Όποτε σας δοθεί λοιπόν η ευκαιρία χορεύετε. Η σχέση σας....

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Η γυναίκα μου είναι και από την Ήπειρο κιάλας και πολλές φορές τα τελευταία 5 χρόνια έχω ασχοληθεί πολύ με την Ηπειρώτικη μουσική.

- **Ακούτε σπίτι;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Και μου αρέσουν πάρα πολύ τα πωγωνίσια.

- **Τα χορεύουμε;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Τα πωγωνίσια ναι.

- **Δε σας έχει περάσει ποτέ από το μυαλό να πάτε σε σύλλογο να ασχοληθείτε μ' αυτά;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Αν έχω χρόνο αργότερα ναι. Η γυναίκα μου θέλει. Τώρα μπορεί να με παρασύρει και εμένα.

- **Η γυναίκα σας ασχολείται επαγγελματικά μ' αυτό ή της αρέσει απλά;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Η γυναίκα μου ασχολιόταν παλιότερα, χόρευε σε χορευτικό και μάλιστα έχει στο χωριό της το λεγόμενο χορό τον καγγελάρι, που χορεύουν κάθε χρόνο λίγο μετά το Πάσχα το χορό αυτό στο χωριό της, που είναι χορός χωρίς μουσική παρά μόνο με το τραγούδι που ήταν από την εποχή της Τουρκοκρατίας.

- **Εσείς στη δική σας περιοχή, στις Σέρρες, στη Θεσσαλονίκη, στη Χαλκιδική, που είναι οι γονείς σας γνωρίζετε κάποια έθιμα που να υπάρχει μέσα ο χορός;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Χορούς στη Χαλκιδική δεν ξέρω τι σύλλογοι υπάρχουν. περισσότερο έχει αναπτυχθεί τουριστικά.

- **Σαν έθιμα που να τα αναβιώνουν και να υπάρχει χορός.**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Αυτό που μου μένει είναι καθαρά οι ζουρνάδες και το νταούλι από την περιοχή του πατέρα μου.

- **Όχι, αναβιώνουν και κάποια έθιμα, κάποιες παραστάσεις ή στο γάμο πηγαίνουν; Τα κάνουν αυτά; Να πηγαίνουν χορεύοντας; Τα έχουν κρατήσει; Τα γνωρίζετε;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Έχω καιρό να πάω σε γάμο τώρα και σε εκδηλώσεις τέτοιες στην περιοχή μου. Ξέρω εγώ ότι, από αυτό που μου μένει, ας πούμε, είναι τα

αναστενάρια, που χορεύουν, από την περιοχή των Δαρνακοχωριτών και γενικά από την περιοχή του νομού Σερρών.

- Έχετε βρεθεί εσείς εκεί;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Βέβαια.

- Και φαντάζομαι συμμετείχατε;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Να πατήσω κάρβουνα

- Όχι (γέλια).

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Να χορέψω σε μικρότερη ηλικία ναι.

- Ε ναι, τώρα έχετε φύγει κιόλας. Με το διεθνές ρεπερτόριο; Τι σχέση έχουμε; ταγκό; βαλς; μοντέρνο;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Όταν λέμε διεθνές, μοντέρνο χορό αυτά που ακούτε σήμερα οι νέοι ή γενικά χορούς ταγκό, βάλς, παλιότερους χορούς;

- Γενικότερα, γιατί αυτά χορεύονται και σαν λάτιν πλέον, βάλς, ταγκό, μαθαίνονται σε συλλόγους λάτιν χοροί.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Να χορεύω ή να ακούω;

- Να χορεύετε.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Να χορεύω ταγκό, βαλς, όχι.

- Όχι;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ότι ισχύει για το ξένο χορό είναι ότι πάλι αν βρεθώ σε μια περίπτωση να χορέψω θα χορέψω αλλά δεν ασχολούμαι.

- Ναι, δεν αχολείστε. Απλά αν χορεύετε.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ακούω όλα τα είδη μουσικής πάντως και όποτε χρειαστεί, όποτε θέλω δηλαδή να συμμετάσχω μπορώ και χορεύω και ξένους χορούς.

- Πέρα απο τη γυναίκα σας, στην οικογένεια υπήρχαν άλλα άτομα που χόρευαν; οι γονείς σας, ας πούμε; χορεύαν κάπου; στα πανηγύρια;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Καθαρά ναι. Καθαρά στις τοπικές εκδηλώσεις απο μικρά παιδιά σίγουρα είχαν πολύ μεγάλη σχέση με την παράδοση και συμμετείχαν πολύ σε τέτοιες δραστηριότητες και πάντοτε πηγαίνουν όταν κάνουν συγκεντρώσεις στα χωριά τους, σε διάφορες γιορτές

- Συμμετέχουν;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Συμμετέχουν ναι. Πηγαίνουν στις εκδηλώσεις τις τοπικές του χωριού τους πηγαίνουν.

- Αυτό να ξέρετε είναι πολύ πιο σημαντικό και για 'σας από το να πηγαίνουν σε κάποιο σύλλογο.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Υπάρχουν σύλλογοι από το, υπάρχουν στην περιοχή που πηγαίνουν και χορεύουν κάνουν ετήσιες εκδηλώσεις, πηγαίνουν.

- **Εσείς αν βρεθείτε σε κάποιο πανηγύρι τώρα**

'ΔΡΑΝΑΚΑΣ' : Θα πάω.

- **Θα χορέψετε κιόλας;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Βέβαια.

- **Δε θα κάτσετε απλά θεατής;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Όχι όχι.

- **Όχι. Αυτό είναι σημαντικό. Έχετε παρακολουθήσει ποτέ παραστάσεις παραδοσιακού χορού οργανομένου, δηλαδή από συλλόγους;**

'ΔΡΑΝΑΚΑΣ' : Έχω παρακολουθήσει. Τελευταία που παρακολούθησα ήταν μάλιστα, με το Γιάννη το Δήμα στην Πρέβεζα, στο Καναλάκι Πρέβεζας που είχε έρθει το περασμένο καλοκαίρι και χόρεψε με χορευτικό από την περιοχή της Θεσσαλίας και διάφορα άλλα μέρη της Ελλάδας και παρουσίασε ο καθένας την περιοχή του.

- **Με ποια κριτήρια θα κρίνατε το χορευτικό; όχι το συγκεκριμένο. Γενικότερα αν είναι καλό ή όχι ένα χορευτικό;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Από το μεράκι με το οποίο χορεύει.

- **Από το μεράκι**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Και από το συγχρονισμό που έχουνε κατά τη διάρκεια του κάθε χόρου, των κινήσεων που εκδηλώνουν.

- **Ένα χορευτή ατομικά; πώς θα τον κρίνατε; από το μεράκι πάλι;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Από τη διάθεση του. Μου αρέσει να βλέπω κάποιον να χορεύει να δείχνει ότι έχει πολύ καλή ικανότητα, αλλά και ότι όταν χορεύει να χαίρεται για αυτό που κάνει.

- **Θεωρείτε ότι, ας πούμε, το ανάστημα θα μπορούσε να είναι κριτήριο για το αν είναι καλός ή όχι;**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Το ανάστημα σίγουρα, αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό όσο η διάθεση του να χορέψει. Έχω βρεθεί σε Ποντιακούς γάμους για παράδειγμα, όπου αυτοί που χόρευαν το σώμα τους δεν είχε τίποτα το αθλητικό μπορώ να πώ, αλλά ο τρόπος με τον οποίο χόρευαν τους διάφορους χορούς με είχε καταπλήξει. Έβλεπα άτομα τα οποία είχαν υπερβολικά κιλά μπορώ να πώ αλλά όταν έβαζαν τα τραγούδια της περιοχής τους κυριολεκτικά πετούσαν.

- **Είναι η ψυχή που βγάζουν.**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Είναι η ψυχή που βγάζουν πάνω στο τραγούδι.

- Μιλώντας για τους χορούς κάποιιο θεωρούν ότι εκφράζει ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία, δηλαδή την ιστορία ενός τόπου, ας πούμε. Άλλοι ότι είναι έκφραση μόνο του ατόμου, της διάθεσης. Εσείς, τι πιστεύετε;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Εκφράζει τα ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία την παράδοση του κάθε τόπου και από εκεί και πέρα εκφράζει το κάθε άτομο μεμονομένα, όπως αυτό εκφράζεται από τη μουσική. Εγώ πιστεύω ότι είναι και τα δυο.

- Αλλά πιστεύετε ότι συνδέεται

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Συνδέεται άμεσα με την παράδοση και είναι η συνέχεια, αυτοί που χορεύουν πιστεύω ότι προσφέρουν πάρα πολλά σε συλλόγους γιατί συνεχίζουν πραγματικά την παράδοση, η οποία δεν πρέπει να χαθεί.

- Καθώς λέτε ότι η παράδοση δεν πρέπει να χαθεί, πιστεύετε ότι οι χοροί πρέπει να διδάσκονται με την ίδια βαρύτητα στα σχολεία, που διδάσκονται και τα άλλα αγωνίσματα;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Σίγουρα.

- Πρέπει. Γιατί ξέρουμε ότι δεν γίνεται αυτό.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Πιο πολύ όμως θα πρέπει επειδή, αυτό είναι και αντικείμενο γενικά της Φ.Α., ότι παραγνωρίζεται η Φ.Α. και επειδή παραμερίζεται η Φ.Α. στο σχολείο, συμβαίνει το ίδιο και με τους χορούς μετά. Πιο πολύ πιστεύω ότι θα πρέπει να κατευθύνονται από μικρά τα παιδιά από του γονείς τους να συμμετέχουν σε συλλόγους παραδοσιακών χορών και από εκεί και πέρα αν αυξηθούν οι ώρες στο σχολείο είναι καλοδεχούμενο, ιδίως με το θεσμό των ολοήμερων σχολείων θα ήταν καλό.

- Στο ολοήμερο προτιμούνται οι χοροί.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Θα ήταν καλό. Είναι μια πολύ ωραία δημιουργική δραστηριότητα προάγει και ικανότητα ρυθμού και συντονισμού αλλά και που συνδέει το μαθητή με την παράδοση, τώρα που ορισμένα πράγματα όχι τείνουν να χαθούν αλλά τείνουν να μη τα δίνουν σημασία, λόγω τεχνολογίας ή καινούργιου τρόπου ζωής που σε αποκόπτει από τις ρίζες σου.

- Απλά επειδή ξέρουμε ότι πέρα από τα ολοήμερα που άρχισαν τώρα, ξέρουμε ότι είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις που διδάσκεται ο παραδοσιακός χορός στα σχολεία.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ναι.

- Αυτό είναι επειδή θεωρείτε ότι δεν γνωρίζουν οι καθηγητές Φ.Α.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Και αυτό.

- Ή ότι;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ίσως είναι και αυτό. Ίσως είναι και αυτό ότι δεν γνωρίζουν στο βαθμό που θα έπρεπε ορισμένους χορούς.

- Ή ίσως επειδή δεν θα το προτιμούσαν ούτε οι μαθητές δεν ασχολούνται και οι καθηγητές Φ.Α. να το διδάξουν;

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Οι μαθητές εγώ πιστεύω ότι μπορεί να μη γνωρίζουν ακριβώς τη σημασία αυτού που μαθαίνουν, για τους παραδοσιακούς χορούς. Μπορεί κάποιος να είναι ένας μοντέρνος νέος που να ακούει όλα τα μοντέρνα τραγούδια και να μην μπορεί να συλλάβει την έννοια αυτό που του προσφέρει ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός, το οποίο θα καταλάβει αργότερα. Χρειάζεται και μια πνευματική ωριμότητα για να το καταλάβεις, οπότε θα πρέπει να τον κατευθύνει ο καθηγητής, άσχετα αν ο μαθητής θέλει ή όχι.

- Δεν πρέπει να δώσει κάποιες κατευθύνσεις ο καθηγητής, να δώσει κάποιες πληροφορίες γιατί το παιδί από μόνο του δεν μπορεί να ξέρει. **Ακόμα και αν δεν έχει πνευματική ωριμότητα**

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Πληροφορίες θα μπορούσε να δώσει, το πρόβλημα στην εκπαίδευση είναι ότι γενικότερα ότι δεν εξηγούμε στον μαθητή γιατί κάνει αυτό που κάνει, γιατί μαθαίνει αυτό που μαθαίνει. Μπορεί ένας καθηγητής τους παραδοσιακούς χορούς να τους μεταδώσει γιατί οι παραδοσιακοί χοροί είναι σημαντικοί πιστεύω ότι ο προσυλομένος άνθρωπος θα ανταποκριθεί, τώρα αυτό θα γίνει μέσω του video που θα προβάλει τους παραδοσιακούς χορούς από διάφορες περιοχές της Ελλάδας ή μέσω της ιστορίας που θα αναφέρει περιπτώσεις που διατηρήθηκαν τα Ελληνικά ιδεώδη και οι παραδόσεις μέσα από το χορό, πιστεύω ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι για να κεντρίσεις το ενδιαφέρον του νέου του παιδιού. Εξαρτάται από τη διάθεση που έχει ο κάθε καθηγητής και από το χρόνο που θα δαπανήσει, εδώ που τα λέμε, να διαβάσει και ένα δυο βιβλία για να μπορεί να ενημερώσει τους μαθητές.

- Ναι, ίσως θα έπρεπε να γίνει γιατί μεταφέρει και μια παράδοση ο χορός.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ε σίγουρα το πιο βασικό αυτό είναι. Αυτό είναι το πιο βασικό.

- Μακάρι να γίνει με τα ολοήμερα πλέον.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Ναι, μακάρι. Εξαρτάται αυτοί που έχουνε, είναι επικεφαλής των παραδοσιακών χορών όποιοι είναι στους συλλόγους ή αν υπάρχει κάποιος οργανισμός πανελλαδικός που έχει κάποιους επικεφαλείς ή καθηγητές Φ.Α. να το ζητήσουν αυτό το πράγμα.

- Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

'ΔΑΡΝΑΚΑΣ' : Και εγώ.

Η συνέντευξη με τον Δαρνάκα ήταν πραγματικά απρόβλεπτη. Αυτό γιατί όταν του ζήτησα να του πάρω συνέντευξη για τους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς θεώρησε ότι δε θα έχει να μου πεί τίποτα το ιδιαίτερο γιατί όπως ισχυρίστηκε δεν ξέρει να χορεύει. Ωστόσο, μέσα απο την κουβέντα μας, φάνηκε ότι ξέρει χορό, απλά οι γνώσεις του περιορίζονται σ' αυτά που έμαθε στα Τ.Ε.Φ.Α.Α., στις εμπειρίες του από πανηγύρια και στους τοπικούς χορούς της περιοχής του. Οι περιορισμοί αυτοί τον έκαναν να λέει ότι δε γνωρίζει καθόλου χορό και αυτό γιατί προφανώς οι υπάρχουσες γνώσεις δε θεωρεί ότι είναι επιστημονικώς κατοχυρωμένες.

5^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 24/03/04, Μέρος: το γραφείο του Τ.Α.)

- Ας ξεκινήσουμε από κάτι γενικό. Όταν λέμε Ελληνικός παραδοσιακός χορός τι σας έρχεται στο μυαλό;

Τ.Α. : Κλαρίνο σε 'μένα.

- Κλαρίνο σαν εικόνα. Σαν σκέψη; δηλαδή με τι τον έχετε συνδυάσει το χορό σαν σκέψη;

Τ.Α. : Τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό;

- Ναι, ναι.

Τ.Α. : Γάμο, με γλέντι.

- Με γλέντι. Η εμπειρία σας μέχρι σήμερα με τον παραδοσιακό χορό;

Τ.Α. : Ο χορός σε γάμους, γλέντια και τέτοια. Δεν έχω ασχοληθεί.

- Δεν έχετε ασχοληθεί εννοώ δεν έχετε πάει σε κάποιο σύλλογο, όχι κάτι οργανωμένο;

Τ.Α. : Όχι, όχι.

- Αλλά κατά τα άλλα χορεύεται, έτσι; Σε πανηγύρια; Σε εκδηλώσεις τέτοιες.

Τ.Α. : Τώρα τελευταία όχι παλιότερα χόρευα περισσότερο.

- Οπότε η σημερινή σας σχέση τώρα;

Τ.Α. : Με το χορό όχι.

- Γιατί; Δεν σας αρέσει πλέον; Δεν σας εκφράζει;

Τ.Α. : Όχι ότι δε μου αρέσει. Μου αρέσει περισσότερο να ακούω τα τραγούδια παρά να τα χορεύω.

- Οπότε να φανταστώ ότι και στα πανηγύρια συμμετέχετε σαν θεατής πλέον;

Τ.Α. : Σαν θεατής ναι.

- Αλλά κατά καιρούς συμμετείχατε κιόλας χορεύατε;

Τ.Α. : Ναι.

- Με το διεθνές ρεπερτόριο; ποια η σχέση σας; βαλς, ταγκό, μοντέρνο χορό;

Τ.Α. : Μου αρέσει περισσότερο τα ξένα τραγούδια αλλά όχι με την έννοια των λάτιν, Ευρωπαϊκών χορών.

- Δηλαδή δεν τα χορεύετε;

T.A. : Όχι.

- Στην οικογένεια σας υπάρχουν άτομα που χορεύουν;

T.A. : Η αδελφή μου.

- Η αδελφή σας. Χορεύει, πηγαίνει σε σύλλογο ή χορεύει;

T.A. : Όχι, χορεύει περισσότερο στα πανηγύρια και στους γάμους.

- Οι γονείς σας;

T.A. : Τώρα εντάξει είναι πολύ μεγάλοι. Ο πατέρας μου χόρευε πολύ.

- Χόρευε, έτσι;

T.A. : Ναι.

- Βλέποντας μια παράσταση. Έχετε δει ποτέ παράσταση Ελληνικού παραδοσιακού χορού;

T.A. : Όχι.

- Όχι, δεν έχετε παρακολουθήσει. Πιστεύετε ότι δηλαδή αν θα κρίνατε μια παράσταση θα την κρίνατε λόγω συγχρονισμού, λόγω φορεσιάς, πώς θα την λέγατε καλή; πώς το φαντάζεστε;

T.A. : Παρουσίες γενικότερα και η παρουσία γενικότερα νομίζω ότι είναι συνδυασμός και των δυο, δηλαδή της παρουσίας του χορευτή, της παρουσίας των όλων φιγούρων αλλά και παράλληλα του τι φοράει.

- Γενική ομοιομορφία δηλαδή;

T.A. : Ναι.

- Στο χωριό εκεί στην Καρδίτσα, υπάρχουν κάποια έθιμα που να τα γνωρίζετε και να έχουν μέσα το χορό;

T.A. : Έχουνε. Να πούμε, ας πούμε ένα που μου έρχεται τώρα στο μυαλό είναι, που έχει σχέση με το χορό, είναι ότι τώρα κοντά στις απόκριες χορεύει ο παπάς, ας πούμε, του χωριού.

- Υπάρχουν έθιμα δηλαδή που τα αναβιώνουν που να εμπεριέχετε ο χορός.

T.A. : Ναι, ναι.

- Εσείς συμμετάσχετε σ' αυτά ποτέ;

T.A. : Όχι.

- Όχι. Ούτε παλιότερα συμμετείχατε;

T.A. : Ούτε.

- Δεν σας ενδιέφερε, έτσι;

T.A. : Όχι.

- Όταν μιλάμε για χορό πιστεύετε ότι εκφράζει κάποια ιστορία ο χορός για τον κάθε τόπο ή είναι απλά έκφραση του ατόμου, της στιγμής; της διάθεσης;

Τ.Α. : Όχι, όχι. Έχει σχέση με την, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου από τον οποίο κατάγεσαι.

- Δηλαδή εκφράζει, πιστεύετε, κάποια ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία για την κάθε

Τ.Α. : Ναι, για την κάθε περιοχή.

- Πιστεύετε ότι πρέπει να διδάσκεται ο χορός στα σχολεία με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αγωνίσματα; Ή να μη διδάσκεται καθόλου;

Τ.Α. : Πιστεύω πως ναι.

- Να διδάσκεται;

Τ.Α. : Ναι.

- Με την ίδια βαρύτητα; επειδή βλέπουμε ότι δεν διδάσκεται και αν γίνεται μια προσπάθεια είναι τώρα στα ολοήμερα.

Τ.Α. : Μπορώ να πω ότι δε ξέρω ποιο είναι το πρόγραμμα, το αναλυτικό πρόγραμμα της Φ.Α.

- Απλά στα ολοήμερα έχει δοθεί, εντάξει στα σχολεία δε δίνεται έμφαση σχεδόν καθόλου, δηλαδή και να υπάρχει προσπερνιέται είτε επειδή ο καθηγητής δεν γνωρίζει είτε επειδή δεν υπάρχει διάθεση να ακολουθηθεί ίσως αυτό το πρόγραμμα, αλλά στα ολοήμερα προτιμούνται οι καθηγητές με ειδικότητα στους παραδοσιακούς χορούς.

Τ.Α. : Μάλιστα.

- Θεωρείτε ότι ο χορός μπορεί να γίνει αντικείμενο έρευνας; μπορεί να είναι αντικείμενο έρευνας;

Τ.Α. : Πιστεύω πως ναι.

- Ναι;

Τ.Α. : Ναι.

- Οπότε έχει κάποια στοιχεία για να τα ερευνήσουμε, να τα ψάξουμε παραπάνω, δεν είναι απλά και μόνο βήματα και όχι: ω, ότι χορό βλέπουμε αυτό είναι;

Τ.Α. : Όχι, γιατί όπως είπα και προηγουμένως ο χορός εκφράζει τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής από την οποία, νομίζω ότι όλοι, δεν είμαι γνώστης του

αντικειμένου, αλλά νομίζω ότι κάθε χορός προέρχεται από μια συγκεκριμένη περιοχή, ας πούμε ο τσάμικος έχει σχέση εδώ με την Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία, ξέρω 'γώ.

- Ο συγκεκριμένος θεωρείτε πανελλαδικός.

Τ.Α. : Πανελλαδικός ναι. Ας πούμε, το τικ είναι Ποντιακός χορός, οπότε εκφράζει περισσότερο του Ποντίου. Με αυτή την έννοια θα μπορεί, όχι μπορεί, ο τρόπος με τον οποίο χορεύουν πάει να πει και τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται κάποιος.

- Το εύρος της θεματολογίας, όμως, για μια ενδεχόμενη έρευνα πιστεύετε ότι θα ήταν μεγάλο ή θα περιοριζόταν στο να βρούμε κάτι; να βρούμε ότι δηλαδή αυτή η κίνηση γίνεται εκεί και τέλος;

Τ.Α. : Νομίζω ότι έχει μπορεί να ερευνηθεί αυτό. Ας πούμε, γνωρίζω από την καραγκούνα ότι ο τρόπος με τον οποίο χορεύεται, αυτά τα έχω ακούσει από όταν κάναμε το μάθημα των παραδοσιακών χορών όταν ήμουν φοιτητής αλλά και από ορισμένα πράγματα τα οποία έχω ακούσει επειδή ο πατέρας μου ασχολείται λίγο με τη λαογραφία, ότι ο τρόπος με τον οποίο χορεύεται αυτός ο συγκεκριμένος χορός εκφράζει τη γεωπολιτική υφή της περιοχής της στερεάς Θεσσαλίας.

- Της εκάστοτε περιοχή.

Τ.Α. : Ναι και οπότε νομίζω ότι υπάρχει αρκετά μεγάλο εύρος έρευνας.

- Και επειδή ασχολείστε εσείς με την βιοχημεία, την εργοφυσιολογία και όλα αυτά είναι στην έρευνα κυρίαρχα, πιστεύετε ότι ο Κ.Φ.Α. πρέπει αρκείται σ' αυτά, δηλαδή στην έρευνα τέτοιου είδους μαθημάτων πιο πολύ από το να μεταφέρουν το παρελθόν στο παρόν; δηλαδή μέσω του χορού να μεταφέρουμε κάποια στοιχεία της παράδοσης και του πολιτισμού μας να τα μεταφέρουμε τώρα, στο παρόν ή και στο μέλλον;

Τ.Α. : Η βιοχημεία και η εργοφυσιολογία, πως μπορεί, αν επηρεάζει;

(Σ' αυτό το σημείο υπήρξε μικρή διακοπή, καθώς ο Τ.Α. χρειάστηκε να απαντήσει το τηλέφωνο του γραφείου του).

- Κατά πόσο πιστευτέ ότι οι καθηγητές Φ.Α. πρέπει να αρκούμαστε στην έρευνα, γιατί καλώς ή κακώς τα μαθήματα αυτά η βιοχημεία, η εργοφυσιολογία, η βιοκινητική, είναι μαθήματα τα οποία χρειάζονται έρευνα γιατί εξελίσσονται.

Τ.Α. : Βιολογικών επιστημών, ναι;

- Ο χορός δεν εξελίσσεται αλλά είναι παράδοση, έτσι;

Τ.Α. : Ναι.

- Θεωρείτε δηλαδή ο Κ.Φ.Α. πρέπει να αρκείται μόνο στην έρευνα και την εξέλιξη ή να μεταφέρει και το παρελθόν; Δηλαδή την παράδοση μας, την πολιτισμική μας κληρονομιά

Τ.Α. : Δεν καταλαβαίνω την υφή της ερώτησης σας.

- Ναι. Αν πιστεύετε ότι πρέπει να δώσουμε έμφαση μόνο να κάνουμε κάποιες έρευνες τώρα για αυτά τα πράγματα που εξελίσσονται.

Τ.Α. : Πιστεύω όμως ότι και ένας χορός πρέπει να γνωρίζει κάποιος ποιες είναι οι βιολογικές απαιτήσεις ενός συγκεκριμένου χορού γιατί ας πούμε ένας χορός στα 3 δεν είναι τόσο απαιτητικός όσο είναι το πεντοζάλη.

- Σίγουρα. Σίγουρα δεν είναι, απλά είναι ότι δεν εξελίσσεται στο πέρασμα του χρόνου να μάθουμε κάποια στοιχεία πάνω σ' αυτά χρειάζεται έρευνα πάνω στο ύφος, πάνω στο παρελθόν, δηλαδή πως το κάνανε, τι κάνανε, ενώ στα άλλα μαθήματα ερευνούμε το τι θα γίνει, πως θα γίνει. Καταλάβετε; γι' αυτό, ρωτάω, κατά πόσο ο Κ.Φ.Α. θα πρέπει να δίνει έμφαση και στο παρελθόν δηλαδή στο να μεταφέρουμε την πολιτισμική κληρονομιά μας.

Τ.Α. : Αυτό νομίζω ότι έχει σχέση με τον τρόπο με τον οποίο μεταβάλλεται ο τρόπος με τον οποίο ασκείται ένα άτομο, ο τρόπος με τον οποίο διατρέφεται πρέπει να το αναλύσουμε από αυτή την πλευρά δηλαδή διαφορετικός ήταν ο σωματότυπος και διαφορετικές ήταν οι απαιτήσεις γενικότερα της καθημερινής ζωής πριν από 30-40 χρόνια όταν ο περισσότερος κόσμος ασχολούταν με χειρονακτικές εργασίες και διαφορετικές είναι οι απαιτήσεις σήμερα, όπου τείνουμε να αφομοιωθούμε ένα περισσότερο καθιστικό τρόπο ζωής. Με αυτή την έννοια πιστεύω ότι μπορούν να παντρευτούν οι δυο επιστήμες.

- Σωστά. Όσον αφορά το ρυθμό πιστεύετε ότι συνδέεται με τον ελληνικό παραδοσιακό χορό;

Τ.Α. : Νομίζω πως ναι.

- Στα άλλα αγωνίσματα πιστεύετε πως παίζει κάποιο ρόλο ο ρυθμός;

Τ.Α. : Ναι.

- Εγώ δεν έχω να ρωτήσω κάτι άλλο, αν θέλετε να προσθέσετε κάτι; Όχι έτσι;

Τ.Α. : Όχι.

- Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Τ.Α. : Τίποτα.

Ο Τ.Α. θεωρεί ότι ο παραδοσιακός χορός εκφράζει τα ήθη και τα έθιμα του τόπου από τον οποίο κατάγεται κανείς. Ενώ δείχνει να γνωρίζει αρκετά πράγματα, ωστόσο δεν εμβαθύνει σ' αυτά. Σε κάποια σημεία της συνέντευξης φαίνεται ότι πιστεύει στη δύναμη του Ελληνικού παραδοσιακού χορού, ως φορέα της παράδοσης. Θεωρεί ότι αυτός πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αθλήματα αν και ο χορός, όπως φαίνεται, δεν είναι του δικού του διδαχτικού ενδιαφέροντος.

6^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 24/03/04, Μέρος: το γραφείο του "ΑΝΑΨΥΧΗ")

- Θα ξεκινήσουμε από κάτι γενικό. Όταν λέμε Ελληνικός παραδοσιακός χορός τι σας έρχεται πρώτα από όλα στο μυαλό, όταν ακούτε αυτές τις 3 λέξεις;

"ΑΝΑΨΥΧΗ": Ελληνικός παραδοσιακός χορός. Κάποιος Ελληνικός παραδοσιακός χορός.

- Σας έρχεται κάποιος συγκεκριμένος;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι κάτι συγκεκριμένο. Γενικώς.

- Σαν εικόνα; Κάτι συγκεκριμένο;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Σαν εικόνα κάποιοι που χορεύουνε. Που είναι σε σχηματισμό

- Οργανωμένα ή κάποιο πανηγύρι;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι οργανωμένα, κάποια γιορτή, κάποιο γεγονός.

- Κάποια συγκέντρωση.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι κάποια συγκέντρωση.

- Η σχέση σας μέχρι σήμερα με τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό; Είχατε κάποια σχέση;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Μόνο κατά τη διάρκεια που ήμουν στη σχολή και είχαμε μάθημα παραδοσιακών χορούς και από εκεί και πέρα όταν βρίσκομαι σε γλέντια και γιορτές που χορεύουμε.

- Συμμετέχετε, έτσι;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Συμμετέχω, συμμετέχω.

- Και σε πανηγύρια παίρνετε μέρος στο χορό;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ε, ναι μου αρέσει.

- Δηλαδή δεν κάθεστε απλώς θεατής;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι, όχι παίρνω μέρος.

- Η σχέση σας με το διεθνές ρεπερτόριο; βαλς; ταγκό;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Πολύ απαλά πράγματα.

- Χορεύετε όμως;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ότι είναι πολύ εύκολο να χορευτεί το χορεύω.

- Όταν σας δίνετε η ευκαιρία.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όταν μου δίνεται η ευκαιρία.

- Έχετε σκεφθεί ποτέ να συμμετάσχετε οργανωμένα σε κάτι; Είτε στον παραδοσιακό χορό είτε στο μοντέρνο, σύγχρονο, διεθνές ρεπερτόριο;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι, αλλά ποτέ δεν έγινε αυτό έτσι με μια συνέχεια, λόγω μη ύπαρξης

- Ελεύθερου χρόνου;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι ελεύθερου χρόνου αλλά κατάλληλης παρέας.

- Α.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι.

(Τη στιγμή αυτή έγινε ολιγόλεπτη διακοπή, λόγω προσέλευσης ενός ατόμου που ήθελε να συζητήσει κάποιο θέμα με τον "ΑΝΑΨΥΧΗ". Η συνέντευξη συνεχίστηκε κανονικά..)

- Στην οικογένεια σας υπάρχουν άτομα που χορεύουν;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι.

- Ούτε γονείς ούτε;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι.

- Ούτε σε πανηγύρια κάτι;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι.

- Όχι καθόλου, έτσι; παραστάσεις οργανωμένες παραδοσιακού χορού έχετε παρακολουθήσει ποτέ;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Αποσπασματικά ναι.

- Με ποια κριτήρια θα κρίνατε ένα καλό χορευτικό;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Από τις στολές που φοράει και γενικότερα από το κέφι που δίνει στον κόσμο.

- Τη ψυχή που βγάζει δηλαδή;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι.

- Και ένα χορευτή συγκεκριμένα δηλαδή πέρα από τη φορεσιά; Ίσως αυτό; Η ψυχή που βγάζει;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Αυτό το πράγμα ναι.

- Στη Θεσσαλονίκη ή σε κάποιο χωριό γύρω γνωρίζεται κάποια έθιμα που να αναβιώνουν και να επιζούν και να εμπειρεύουν το χορό, τον παραδοσιακό χορό;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Μπα δεν ασχολούμαι με αυτά τα πράγματα.

- Όχι, έτσι; δεν γνωρίζετε κάποια;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Δεν ασχολούμαι μ' αυτά. Δεν ξέρω, μπορεί να υπάρχει αλλά δεν το ξέρω εγώ.

- Ακούγοντας παραδοσιακό χορό πιστεύετε ότι είναι μόνο προσωπική έκφραση του χορευτή, είναι έκφραση ιστορικοπολιτισμικών στοιχείων; Τι πιστεύετε ότι είναι;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι, είναι όλα αυτά μαζί. Δεν είναι ένα συγκεκριμένο. Είναι πολιτισμικό γεγονός.

- Δηλαδή δεν πιστεύετε ότι περιορίζεται στην έκφραση του ατόμου;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όχι.

- Εκφράζει και μια ιστορία.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Εκφράζει ναι σίγουρα.

- Πιστεύετε ότι οι χοροί πρέπει να διδάσκονται στα σχολεία;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Οπωσδήποτε.

- Με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αθλήματα αγωνίσματα;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Οπωσδήποτε. Πολύ περισσότερο, ξεχωριστά κιάλας.

- Επειδή βλέπουμε, όμως, ότι πέρα από τα ολοήμερα που γίνεται τώρα μια προσπάθεια, δεν διδάσκονται γενικά οι χοροί στα σχολεία.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Οι γυμναστές φταινε.

- Σ' αυτό φταινε οι γυμναστές οτι είναι λίγο ενημερωμένοι ή στο ότι δεν υπάρχει διάθεση να το ακολουθήσουν, να το διδάξουν;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Όποιος γυμναστής ξέρει χορούς τους διδάσκει.

- Δηλαδή πιστεύετε ότι είναι απλά ελλιπής γνώση, έτσι;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Είναι ελλιπής γνώση. Όποιος γυμναστής ξέρει χορούς τους διδάσκει. Εγώ αυτό γνωρίζω.

- Και η τάση αυτή να διορίζονται τώρα στα ολοήμερα Κ.Φ.Α. με κύρια ειδικότητα τους παραδοσιακούς χορούς πιστεύετε ότι είναι τυχαίο ή ότι υπάρχει μια στροφή των ανθρώπων;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Δεν ξέρω. Αυτό δεν μπορώ να το ξέρω, τι λογική υπάρχει και το βγάλαν αυτό.

- Γιατί δεν ξέρω αν το ξέρετε προτιμούνται οι Κ.Φ.Α. με ειδικότητα στους παραδοσιακούς χορούς στα ολοήμερα σχολεία.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Δεν το ξέρω καθόλου αυτό.

- Πιστεύετε όμως ότι μπορεί να γίνει αντικείμενο έρευνας ο χορός;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Αντικείμενο έρευνας;

- Ναι.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Φυσικά. Γιατί όχι;

- Δηλαδή υπάρχει η δυνατότητα ποιοτικής προσέγγισης του αντικειμένου;

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Τι προσέγγισης;

- Ποιοτικής προσέγγισης του αντικειμένου.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Και ποιοτικής και ποσοτικής. Έρευνα μπορεί να γίνει στο χορό, οπιοσδήποτε.

- Με εύρος θεματολογίας μεγάλο ή

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Τεράστιο. Μπορεί να το συνδέσεις με οτιδήποτε το χορό, με πολιτιστικά, με κοινωνιολογικά φαινόμενα, με ψυχολογία, με κινησιολογία, με την αναψυχή οτιδήποτε, μέχρι και την αγορά, οικονομικούς λόγους.

- Ωραία.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Ναι.

- Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

"ΑΝΑΨΥΧΗ" : Παρακαλώ.

Ο "Αναψυχή" θεωρεί τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό πολιτισμικό γεγονός. Χωρίς ο ίδιος να έχει ασχοληθεί ξεχωριστά με το χορό δείχνει να του αρέσει επειδή μέσα από το αντικείμενο αυτό εκφράζεται ιστορία. Δίνει έμφαση στη διδαχτική αξία του χορού, ενώ θεωρεί υπεύθυνους τους Κ.Φ.Α. για τη μη διδασκαλία του αντικειμένου στα σχολεία ("Είναι ελλιπής γνώση. Όποιος γυμναστής ξέρει χορούς τους διδάσκει. Εγώ αυτό γνωρίζω.").

7^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ :

(Ημερομηνία: 06/05/04, Μέρος: το σπίτι της Μ.Α.)

- **Λοιπόν, θα ξεκινήσουμε από κάτι πολύ γενικό. Όταν ακούμε Ελληνικός παραδοσιακός χορός, τι μας έρχεται στο μυαλό;**

Μ.Α. : Να βρούμε ένα καλό μέρος να έχει πανηγύρι και να πάω να χορέψω.

- **Το σχετίζεται δηλαδή με κάποιο πανηγύρι.**

Μ.Α. : Με κάποιο πανηγύρι.

- **Όχι με κάτι κλειστό, με κάποιο σύλλογο;**

Μ.Α. : Όχι, όχι. Μου αρέσει να είμαι στα πανηγύρια.

- **Αυτό είναι σαν εικόνα. Σαν σκέψη;**

Μ.Α. : Σα σκέψη μου αρέσει ο παραδοσιακός χορός και θα ήθελα όλοι να τον διδάσκονται από μικρή ηλικία και να υπάρξει ο παραδοσιακός και όχι που όλοι έχουν έτσι μοντερνοποιηθεί τώρα.

- **Χορεύετε;**

Μ.Α. : Πάρα πολύ.

- **Και τώρα;**

Μ.Α. : Και τώρα.

- **Πρίν;**

Μ.Α. : Πάρα πολύ και τώρα όπου μπορώ όπου βρίσκω και υπάρχουν πανηγύρια ή εκδηλώσεις συνέχεια θα σηκωθώ να χορέψω όχι θα πώ ότι ξέρεις δεν πρέπει να σηκωθώ να χορέψω. Μου αρέσει.

- **Χορέψατε ποτέ σε σύλλογο;**

Μ.Α. : Ναι.

- **Ναι.**

Μ.Α. : Χόρευα.

- **Που;**

Μ.Α. : Χόρευα στο Λύκειο Ελληνίδων Θεσσαλονίκης για 2 χρόνια και τώρα σε σύλλογο έκανα εγώ η ίδια δίδασκα σε χορευτικά.

- **Διδάσκατε. Που;**

Μ.Α. : Ένα στην Καρδισομαγούλα Καρδίτσας σε ενδιάμεσες ώρες που είχα κενό από τα μαθήματα, γιατί ήμουν διορισμένη στην Καρδίτσα και ένα ήταν η Βασιλική εδώ Τρικάλων.

- **Διδάσκατε από την εμπειρία σας ή είχατε πάρει;**

Μ.Α. : Δεν είχα πάρει ειδικότητα απλώς από την εμπειρία επειδή χόρευα σε χορευτικό και ότι είχα διδαχθεί στα Τ.Ε.Φ.Α.Α.

- Στο Πανεπιστήμιο. Όσον αφορά το Πανεπιστήμιο πιστεύετε ότι αρκετές οι ώρες που γίνονται ώστε να μπορεί να διδάξει μετά κάποιος μετά Κ.Φ.Α., μιλάμε πάντα, να διδάξει έξω;

Μ.Α. : Εγώ πιστεύω ότι στην ειδικότητα Ελληνικών παραδοσιακών χορών ότι γίνεται πάρα πολύ καλή δουλειά στο Πανεπιστήμιο, γιατί αυτοί οι συνάδελφοι οι οποίοι ασχολούνται με το αντικείμενο νομίζω ότι είναι πολύ καλοί γνώστες του αντικειμένου και αγαπάνε αυτό που κάνουν. Όσον αφορά τις ώρες τώρα είναι θέμα Πανεπιστημίου πως βλέπουν το πρακτικό μάθημα, αλλά επειδή υπάρχει μεράκι στους συναδέλφους νομίζω ότι η ειδικότητα λειτουργεί πολύ καλά.

- Όσον αφορά, πέρα από την ειδικότητα, το έτος, τα μαθήματα που γίνονται στο έτος, δηλαδή στο 1^ο έτος, αυτές τις ώρες θεωρείτε ότι παίρνουν αρκετή ενημέρωση οι Κ.Φ.Α., ώστε να μπορούν μετά να τους διδάξουν;

Μ.Α. : Νομίζω ότι τα παιδιά τα οποία ενδιαφέρονται μπορούν να την πάρουν, εξαρτάται πάντοτε πιστεύω το συνάδελφο που διδάσκει το αντικείμενο, πως θα εμψυχήσει την αγάπη για αυτό το οποίο κάνουν τα παιδιά. Αν κερδίσει τα παιδιά, εγώ νομίζω, είναι αρκετές οι ώρες αν δεν τα κερδίσει τα παιδιά υπάρχουν όπως ξέρετε κιόλας το 30% που δικαιούνται, θα κάνουν τις απουσίες τους και δεν θα μάθουν αυτά που πρέπει. Οι ώρες νομίζω ότι είναι καλές.

- Και επειδή στο αναλυτικό πρόγραμμα στο σχολείο υπάρχουν κανονικά και οι χοροί, άλλο πως τις περισσότερες δεν διδάσκονται, όπως ξέρουμε έτσι, πέρα από τα ολόημερα σχολεία, ίσως αυτό είναι επειδή δε διδάσκονται επαρκώς οι χοροί στο έτος, του κορμού μιλάμε πέρα από την ειδικότητα ή επειδή δεν θέλουν καθόλου δεν το έχουν μεράκι να ασχοληθούν, οπότε και δεν τους διδάσκουν οι Κ.Φ.Α.;

Μ.Α. : Εγώ πιστεύω ότι στα Ελληνικά πανεπιστήμια, τα Τ.Ε.Φ.Α.Α δηλαδή που έχουμε εδώ στην Ελλάδα, ότι διδάσκεται το αντικείμενο των παραδοσιακών χορών. Το πρόβλημα είναι αυτοί οι οποίοι σπουδάζουν έξω και ιδιαίτερα αυτοί που σπουδάζουν εδώ Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία που δε διδάσκονται τους παραδοσιακούς χορούς και για αυτό

έχουν διοριστεί πολλοί από αυτούς και δε ξέρουν καθόλου να διδάξουν Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς.

- Δε διδάσκονται τους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς.

Μ.Α. : Δε διδάσκονται σε αυτά τα πανεπιστήμια. Τα δικά μας τα πανεπιστήμια νομίζω ότι διδάσκονται και αν συμπληρώσουμε και τα προηγούμενα πιστεύω ότι συνάδελφοι δικοί μας, που βγαίνουν από τα δικά μας τα πανεπιστήμια διδάσκουν τους χορούς.

- Γιατί τους μαθαίνουν.

Μ.Α. : Τους μαθαίνουν, ναι, μέσα στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. τα δικά μας. Αυτοί έχουν πρόβλημα τα παιδιά τα οποία σπουδάζουν έξω που δε διδάσκονται, επειδή ξέρω πολλούς συναδέλφους αυτό το μεράκι είχαν ότι ζητούσαν από εμάς από τα τμήματα πότε θα γίνουν σεμινάρια χορούς για να διδαχθούν. Δε ξέρουν οι ίδιοι. Πώς να διδάξουν το αντικείμενο; και αυτοί έχουν διοριστεί. Μια πολύ μεγάλη φουρνιά διορίστηκε εδώ και μια δεκαετία δωδεκαετία νομίζω, οι οποίοι είναι ήδη στα σχολεία. Πώς να διδάξουν αμα δεν κάνουν σεμινάρια;

- Έσείς όταν τους διδάξατε τους χορούς είχατε παρακολουθήσει και κάποιο σεμινάριο ή όχι;

Μ.Α. : Όχι - όχι, δεν είχα παρακολουθήσει. Απλώς εγώ επειδή ενδιαφερούμουν και τότε όταν ήμουν στο Λύκειο Ελληνίδων και μετά σαν καθηγήτρια βρήκα συναδέλφους, βρήκα τις κασσέτες, πήρα βιβλία, ενημερώθηκα η ίδια, είχαμε ένα πού καλό καθηγητή, το Δούκα, ήμουν στο Τ.Ε.Φ.Α.Α. Θεσσαλονίκης.

- Ναι, πολύ καλός.

Μ.Α. : Ο οποίος είχε πάρα πολύ καλές σημειώσεις και από εκεί έχοντας τη μουσική, έχοντας όλες τις σημειώσεις που υπήρχαν και η ίδια επειδή ήξερα να χορεύω, νομίζω έκανα μια πολύ καλή δουλειά και θέλω να προσθέσω εκτός από τα δυο τα χορευτικά ήμουν και στο μικρό χορευτικό του δήμου Τρικάλων για δυο χρόνια στις μικρές κατηγορίες, στα μικρά παιδάκια, δούλεψα μαζί με τον κ. Καλιάρα. Έχω βγει και στο εξωτερικό δυο φορές μαζί του, πήγα μια Ιταλία και μια Γερμανία.

- Για εκδηλώσεις, έτσι;

Μ.Α. : Για εκδηλώσεις εγώ είχα το μικρό χορευτικό.

- Και σήμερα δε διδάσκεται, αλλά ούτε, δεν πάτε σε κάποιο σύλλογο;

Μ.Α. : Όχι.

- Χορεύετε όμως;

M.A. : Χορεύω. Όπου βρεθώ χορεύω.

- Αυτό σας έχω δει και εγώ η ίδια (γέλια). Με το διεθνές ρεπερτόριο; όταν λέμε διεθνές, με το ταγκό, το βαλς.

M.A. : Ναι ναι, τους μοντέρνους χορούς. Μου αρέσουν πάρα πολύ και χόρευα και η ίδια.

- Αλήθεια;

M.A. : Χόρευα και σ' αυτούς. Τώρα επειδή μου αρέσουν στέλνω και τα δυο μου αγόρια να μάθουν χορό στον κ. Δήμα, γιατί πιστεύω και εκεί στο χορευτικό γίνεται πολύ καλή δουλειά, γιατί είναι τα ίδια τα παιδιά τα δικά μας, που βγήκαν από τα δικά μας τα χέρια και διδάσκουν στο χορευτικό εκεί και προσέχουν ιδιαίτερα τα παιδιά.

- Πάνε στο παραδοσιακό ή πάνε και στο Λάτιν;

M.A. : Και στο Λάτιν και στο παραδοσιακό.

- Αλήθεια; τους αρέσει;

M.A. : Γι'αυτό λέμε από όλους τους χορούς όχι μόνο τους δικούς μας. Βασικά τους δικούς μας πρέπει να τους ξέρουν όλοι, όλα τα παιδιά, τα μικρά παιδιά του Δημοτικού, αλλά να ξέρουν και τους μοντέρνους χορούς.

- Τους αρέσει;

M.A. : Τους αρέσει πάρα πολύ. Στην αρχή είχα προβλήματα αλλά μετά τώρα τους αρέσει να πηγαίνουν.

- Και στα δυο τους αρέσει.

M.A. : Ναι ναι ναι και στα δυο.

- Καλό αυτό. Ωραίο είναι. Ο μπαμπάς χορεύει;

M.A. : Δυστυχώς ο μπαμπάς δε χορεύει. Πιστεύω ότι αν χόρευε υπάρχει ο ρυθμός του μέσα αλλά δυστυχώς δε σηκώνεται, βρισκόμαστε με παρέα απλώς του αρέσει να βλέπει να χορεύουμε εμείς δηλαδή όχι ότι δεν του αρέσει ο χορός.

- Το ευχαριστιέται.

M.A. : Επαρκείται που βλέπει εμένα και τα παιδιά να χορεύουμε.

- Γιατί δεν το επιχείρησε ποτέ ή δεν τον ενδιέφερε;

M.A. : Είναι αυτό που λέω, ότι μερικοί από μικροί αν δεν τους βοήθησαν και οι γονείς τους να πάνε κάπου να μάθουν κάτι.

- Δεν τους δόθηκαν κίνητρα.

M.A. : Δεν τους σήκωναν παλιά τότε, βέβαια είναι και κάποιας ηλικίας, δεν τους σήκωναν να χορέψει σε ένα πανηγύρι, σε ένα γάμο, το παιδάκι αυτό μετά απο μόνο του δε σηκώνεται. Καθώς μεγαλώνει έχει άλλα προβλήματα, ντρέπεται ενώ όταν είναι μικρό μπορούμε πιο εύκολα να του μάθουμε το χορό.

- Από ποια περιοχή είναι ο άντρας σας;

M.A. : Από εδώ από τα Τρίκαλα, από ένα χωριό εδώ 5 χιλιόμετρα, το Μεγάλο Κεφαλόβρυσο.

- Κρίμα που δεν του δόθηκε η ευκαιρία, όμως.

M.A. : Δεν του δόθηκε η ευκαιρία.

- Στα πανηγύρια που αναφερθήκαμε πριν όταν πηγαίνουμε συμμετέχουμε, έτσι;

M.A. : Πάρα πολύ.

- Πάντα. Και τα παιδιά μαζί;

M.A. : Και τα παιδιά. Στην αρχή δε σηκωνόνταν γιατί δεν ήξεραν

- Τώρα που νοιώθουν άνετα;

M.A. : Τώρα ναι σηκώνονται, τα παίρνω μαζί μου και χορεύουμε μαζί.

- Στα πανηγύρια πάτε συχνά τώρα;

M.A. : Έμεις πάμε στα πανηγύρια συνήθως τους καλοκαιρινούς μήνες.

- Ιούλιο - Αύγουστο που είναι και τα περισσότερα;

M.A. : Γιατί τότε γίνονται τα πανηγύρια από εκεί που καταγόμαστε. Ιούλιο και Αύγουστο και κυρίως τον Αύγουστο, γιατί παραθερίζουμε και επάνω στο βουνό και πηγαίνουμε σε ότι πανηγύρια υπάρχει στα διπλανά χωριά συμμετέχουμε.

- Όπου υπάρχει, έτσι;

M.A. : Ναι ναι.

- Μπράβο και καλό είναι που παίρνετε και τα παιδιά.

M.A. : Και τα παιδιά μαζί.

- Πλέον φαντάζομαι επειδή νοιώθουν άνετα με το χορό

M.A. : Φέτος θα πάμε και προτείνω αν θέλετε και εσείς να πάτε θα γίνει το μεγάλο αντάμωμα στην Κρασιά. Θα γίνει τον Ιούλιο θα έρθουν χορευτικά και από το εξωτερικό, όχι μόνο από την Ελλάδα.

- Θα πάτε;

M.A. : Θα παώ οπωσδήποτε. Νομίζω ότι είναι μέσα Ιουλίου. Θα μάθω ακριβώς και μπορώ να σας πω αν θέλετε να έρθετε και εσείς.

- **Ωραία. Γιατί όχι; πέρα από τα πανηγύρια έχετε παρακολουθήσει παραστάσεις εκδηλώσεις συλλόγων;**

M.A. : Ναι ναι. Όταν έχει εκδήλωση παίρνω και τα παιδιά και πάμε και τις παρακολουθούμε.

- **Και τα παιδιά και εκεί.**

M.A. : Και τα παιδιά.

- **Πάντού τα παιδιά.**

M.A. : Τα παιδιά πρέπει να βλέπουν για να τους αρέσει κάτι.

- **Πως κρίνετε ένα χορευτικό αν είναι καλό ή όχι; Αν θα δείτε τι;**

M.A. : Ένα χορευτικό φαίνεται πρώτα από όλα από το στήσιμο που έχει επάνω στη σκηνή. Δεύτερο το κέφι, με το κέφι με το οποίο χορεύουν και πόσους τέτοιους χορευτές έχει με κέφι. Έχει μεγάλη σημασία ο άλλος που χορεύει να το ζει το χορό και όχι απλώς να κάνει τους βηματισμούς.

- **Να βγάζει δηλαδή;**

M.A. : Να βγάλει να το βγάζει από μέσα του, να το ζει εκείνη την ώρα που χορεύει.

- **Όποτε και κάποιον χορευτή ατομικά θα τον κρίνατε από αυτό που βγάζει;**

M.A. : Βέβαια.

- **Ξεχωριστά, πέρα από το χορευτικό.**

M.A. : Ναι και μου αρέσει και η πρωτοχρονιά. Να μπορούν εκτός από τις φιγούρες να έχουν οι πρωτοχορευτές και οι άλλοι οι άλλοι πιστεύω σε ένα ελεύθερο χορό, όχι όταν πιάνονται με λαβή, να έχουν μια διαφορετική προσωπική έκφραση. Από εκεί κρίνεται ο καλός χορευτής.

- **Προσωπική έκφραση θεωρείτε το ανάστημα σαν σύνολο;**

M.A. : Σαν φιγούρα.

- **Ή αυτό που βγάζει από το πρόσωπο;**

M.A. : Από το πρόσωπο και σαν φιγούρες που κάνει και να είναι μέσα στο ρυθμό, χορευτικές φιγούρες, να'ναι μέσα στο ρυθμό όχι εκτός ρυθμού.

- **Επειδή όμως τις περισσότερες φορές τις φιγούρες, ας πούμε, πέρα από τους ελεύθερους χορούς δεν έχει τη δυνατότητα να τις εκφράσει κανένας άλλος πέρα από τον πρωτοχορευτή.**

M.A. : Ναι περισσότερο στον ελεύθερο. Περισσότερο στον ελεύθερο χορό μπορεί αλλά και στους άλλους ο πρωτοχορευτής, ο πρώτος και ο τελευταίος να δείχνει κάτι διαφορετικό.

- **Μάλιστα. Από τα Γρεβενά, από όπου και είναι και η μαμά σας και ο μπαμπάς σας**

M.A. : Ναι.

- **Από το εκάστοτε χωριό, υπάρχουν κάποια έθιμα τα οποία να τα αναπαριστούν, να αναβιώνουν και να έχουν μέσα το χορό; τα γνωρίζετε δηλαδή αυτά; πέρα από τα πανηγύρια.**

M.A. : Πέρα από τα πανηγύρια;

- **Κάποια έθιμα.**

M.A. : Συνήθως τα έθιμα τα παρουσιάζουν όλοι εκείνη την εποχή που είναι τα πανηγύρια. Μια μέρα νορίτερα, μια μέρα αργότερα και ωραία έθιμα υπάρχουν όταν υπάρχει ο γάμος, αν θα γίνει ο παραδοσιακός γάμος. Έχω δει 2-3 παραδοσιακούς γάμους, ήμουν τυχερή και τους είδα και μου άρεσαν τα έθιμα τα οποία γίνονται σε αυτούς τους γάμους, εκτός από τα πανηγύρια δηλαδή.

- **Τι γίνεται; Έχει κάτι το ιδιαίτερο;**

M.A. : Είχε το ιδιαίτερο ότι ένας έγινε ένας πολύ ωραίος γάμος. Αυτός ήταν ένας γιατρός, ο οποίος αυτός καταγόταν από μια οικογένεια εκεί των Γρεβενών, ο πατέρας του ήταν ακόμη βοσκός έκανε κάλεσε και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ήρθε αυτός πάνω στο άλογο και αυτός πάνω στο άλογο, πήγαν προσκύνησαν πάνω στην πεθερά, την είχε σε μια ωραία ασημένια αυτό που το βάζουν στη μέση, πως μπορούμε να το πούμε; με μια ασημένια, πως το λένε, που βάζουν στη μέση;

- **Ζώνη;**

M.A. : Ναι ζώνες, ασημένια ζώνη, την οποία την έδεσε γύρω από τη νύφη και την τράβηξε μέσα στο σπίτι, την έδωσε την κέρασε γλυκό κερασάκι φτιαχτό και κάθησε η νύφη εκεί πέρα και μετά καθώς έφευγε έδινε και μπελντέ, τους έδωσε και μπελντέ τη νύφη και το γαμπρό, φάγαμε όλοι είχε αρνιά έψηναν αρνιά εκεί έξω και γενικά χόρεψαν χορούς, είχαν 3 όργανα 3 ορχήστρες.

- **Τι όργανα;**

M.A. : Ναι, όργανα Γρεβενών, όργανα Κοζάνης και τα όργανα νομίζω είχαν φέρει εδώ κάποια από εδώ από τα χωριά τα δικά μας νομίζω πρέπει να ήταν προς τον Αμάραντο, είναι ένα μια πολύ καλή ορχήστρα εκεί στα χωριά στον

Αμάραντο προς 3 ποτάμια, είχε τρεις και έπαιζαν ο καθένας τα δικά του τραγούδια.

- **Α έπαιζαν από κάθε περιοχή.**

M.A. : Ναι ναι παίζαν και ξεκίνησε ο γάμος έγινε το μεσημέρι στις 12 η ώρα και τελειώσαμε το βράδυ, ξημερώσαμε δηλαδή την άλλη μέρα, τρώγαμε όλη την ώρα, ψήναν κοκορέτσια εκεί πέρα.

- **Τα όργανα παίζαν ξεχωριστά το καθένα;**

M.A. : Ναι, ανα ώρα περίπου έπαιζε τα δικά του τραγούδια.

- **Αυτός ο γάμος έγινε πολύ καιρό πριν;**

M.A. : Αυτός έγινε περίπου πρέπει να έχει τώρα μια δετία, 8-9 χρόνια.

- **Οπότε τα κρατάνε και τα έθιμα τους και τα αναβιώνουν, έτσι;**

M.A. : Αυτός τώρα ο γαμπρός είναι και νομάρχης Γρεβενών. Έγινε και νομάρχης Γρεβενών, είναι χειρουργός γιατρός στο Παπανικολάου και τώρα είναι νομάρχης Γρεβενών.

- **Τα κρατάνε όμως τα έθιμα γενικά;**

M.A. : Ναι, ναι, ναι.

- **Ωραία γιατί δυστυχώς στα δικά μου τα μέρη δεν τα κρατάνε.**

M.A. : Δε τα κρατάνε τα έθιμα. Εμείς νομίζω ότι τα κρατάνε και συνήθως όταν λέμε στα πανηγύρια γιορτάζουν κάποιον Άγιο και στα πανηγύρια, το ξέρετε αυτό, τώρα έχουμε ένα 26 Ιουλίου, της Αγία Παρασκευής, που θα γίνει εδώ στο χωριό Παναγία, ακριβώς κάτω από εκεί εμείς έχουμε κάνει ένα σπίτι πιο εδώ προς τα Τρίκαλα ερχόμενη δηλαδή προς τα Τρίκαλα όχι στο Κηπουριό, είμαστε κοντά στην Παναγία επάνω, εκεί γίνεται ένα παραδοσιακό και έχουν καζάνια, ετοιμάζουν μπλιγούρι με μεγάλο αρνί και δίνουν δωρεάν σε όλους τους παρευρισκόμενους εκεί πέρα.

- **Υπάρχει και χορός;**

M.A. : Ναι ναι. Σε πλαστικά και έρχονται και από τα Τρίκαλα και από άλλα μέρη ξέρω ότι υπάρχουν εκεί πέρα.

- **Γίνεται και γλέντι;**

M.A. : Ναι μετά έχουν όργανα και χορεύουν.

- **Εμάς τα πανηγύρια πλέον περιορίζονται στη λειτουργία την εκκλησίας, αν δώσουν κάτι, αλλά δεν υπάρχει γλέντι μετά.**

M.A. : Ναι.

- Πιστεύετε ότι ο χορός είναι μόνο βήματα; δηλαδή ότι είναι αυτό που βλέπουμε ή ότι είναι τρόπος για να εκφράσει κάποιος συναισθήματα ή ο χορός ο ίδιος ίσως να εκφράζει κάποια στοιχεία για την κοινότητα, για την περιοχή, για οτιδήποτε; έχει μαιν ιστορία;

M.A. : Τα δυο τελευταία όπως είπατε είναι ότι εκφράζει οπωσδήποτε για την κοινότητα τι ήθη και έθιμα υπάρχουν σ' αυτό τον τόπο, σ' αυτό το χώρο αλλά εγώ πιστεύω ότι δεν είναι ο χορός μόνο βήματα. Ο χορός είναι περισσότερο προσωπική έκφραση. Πρέπει να είναι προσωπική έκφραση. Έχουμε τα βήματα αλλά να τα ταιράζουμε με τη δικιά μας προσωπική έκφραση.

- Με τη δικιά μας ψυχοσύνθεση.

M.A. : Ναι, ψυχοσύνθεση.

- Αλλά εκφράζει και κάποια ιστορία ενδεχομένως, έτσι;

M.A. : Ναι, κάποια ιστορία του τόπου.

- Πιστεύετε ότι πρέπει να διδάσκονται οι Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί (στο σημείο αυτό χτύπησε το τηλέφωνο, αλλά η M.A. δεν απάντησε προκειμένου να μη διάκοψει τη συνέντευξη). Πιστεύετε ότι ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία έτσι όπως διδάσκεται στο ίδιο ποσοστό που διδάσκονται και τα άλλα αθλήματα;

M.A. : Ναι, εγώ πιστεύω ότι πρέπει να διδάσκεται στο ίδιο ποσοστό, όπως διδάσκεται που βλέπουμε τώρα ότι στο σχολείο μόνο διδάσκεται το volley, το basket.

- Αθλοπαιδιές;

M.A. : Αθλοπαιδιές και λίγο στίβος. Θα πρέπει και ο χορός να διδάσκεται, γιατί υπάρχει στην ύλη μέσα του αναλυτικού προγράμματος.

- Όχι μόνο στην ύλη υπάρχει και στην παράδοση μας γενικότερα.

M.A. : Και στην παράδοση μας και θα πρέπει ο χορός να διδάσκεται.

- Ωστόσο βλέπουμε

M.A. : Από το Δημοτικό μέχρι και το Λύκειο.

- Καλά θα ήταν αλλά είπαμε ότι διδάσκεται πολύ λίγο.

M.A. : Πολύ λίγο.

- Σχεδόν καθόλου.

M.A. : Στο Δημοτικό στην Ε' και στη ΣΤ' Δημοτικού να κάνουν ένα-δυο χορούς. Στο Γυμνάσιο κάτι γίνεται στο Λύκειο καθόλου.

- Εμάς στο σχολείο δεν μας έκανε καθόλου ο γυμναστής, όσα χρόνια ήμουν και Δημοτικό και Γυμνάσιο και Λύκειο ούτε ένα χορό δε μας κάνανε. Δηλαδή πέρα από τα ολοήμερα που τώρα, ας πούμε, προσλαμβάνουν Κ.Φ.Α.

Μ.Α. : Καθηγητές με ειδικότητα στους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς.

- Αυτό είναι; τα παιδιά δηλώνουν τα μαθήματα τους από νωρίς από αρχές καλοκαιριού νομίζω; οπότε ξέρουν τι θα χρειστούνε.

Μ.Α. : Ξέρουν τι θα χρειστούν.

- Αυτό πιστεύετε ότι σημαίνει κάτι; ότι δηλαδή πλέον τα παιδιά, έχει ζήτηση ο Κ.Φ.Α. στα ολοήμερα σχολεία, με ειδικότητα στους παραδοσιακούς χορούς;

Μ.Α. : Εγώ νομίζω ότι είναι μια πολύ καλή κίνηση αυτή που έβαλαν τους παραδοσιακούς χορούς στα ολοήμερα. Ευκαιρία να μάθουν και τα παιδιά γιατί οι περισσότεροι γυμναστές, όπως είπαμε πριν, ίσως ήρθε αυτή η μεγάλη φουρνιά, που λέω εγώ, από το εξωτερικό που δεν ξέρουν να διδάξουν τους παραδοσιακούς χορούς. Οι νέοι είναι αδιόριστοι οι οποίοι τους ξέρουν και έχουμε αυτό το πρόβλημα. Πολύ σωστή αυτή η κίνηση που έγινε, που διδάσκονται οι παραδοσιακοί χοροί.

- Στα χορευτικά έξω, πέρα από τους Κ.Φ.Α. που έχουν ειδικότητα είτε ξέρουν τα μαθήματα του κορμού αυτά που παρακολουθήσαν στο πανεπιστήμιο, είναι και εμπειρικοί καθαρά εμπειρικοί, που δεν έχουν ασχοληθεί ποτέ ούτε με Τ.Ε.Φ.Α.Α. ούτε με ειδικότητα, τίποτα που να έχει σχέση μ' αυτό, πιστεύετε ότι αυτοί είναι καλύτεροι στον τομέα αυτό ίσως μπορούν να προσφέρουν περισσότερα πράγματα απ' αυτούς που απλά το διδάσκονται μέσα στο πανεπιστήμιο, πέρα από την ειδικότητα; πέρα από την ειδικότητα γιατί πιστεύω ότι στην ειδικότητα παίρνουν κάποιες γνώσεις παραπάνω.

Μ.Α. : Νομίζω ότι οι εμπειρικοί θα είναι καλύτεροι απ' αυτούς που τη διδάσκονται, όχι όμως να' ναι καλύτεροι από τα παιδιά τα οποία βγαίνουν με ειδικότητα. Οι εμπειρικοί είναι καλύτεροι με τους απλούς, αυτοί που το διδάσκονται σαν βασικό μάθημα. Γιατί όταν λέμε εμπειρικός, λέμε τώρα για ένα εμπειρικό ο οποίος έχει χορευτικό ο άνθρωπος όχι απλά ξέρει.

- Ναι και είναι χρόνια στο

M.A. : Ναι και έχει χορευτικό. Εγώ πιστεύω ότι αυτοί προσφέρουν περισσότερο απ' τους άλλους που θα πάνε να δείξουν, ξέρω εγώ, το χορό μια - δυο φορές το χρόνο ή θα τους δείξουνε ένα - δυο χορό, τη караγκούνα όπως δείχνουν εδώ σε 'μας και το τσάμικο και δεν το δείχνουν και σωστά παρά, βέβαια δεν έχουν καμία σύνδεση με τα παιδιά που παίρνουν ειδικότητα, γιατί τα παιδιά πιστεύω η ειδικότητα, αν κρίνω από το δικό μας πανεπιστήμιο ότι γίνεται πολύ καλή δουλειά στην ειδικότητα των Ελληνικών παραδοσιακών χορών, έτσι πιστεύω ότι είναι και τα άλλα τα Τ.Ε.Φ.Α.Α. ότι είναι χιλιάδες φορές καλύτερα τα παιδιά τα οποία παίρνουν ειδικότητα από τους εμπειρικούς.

- Οπότε κατατάσσοντας τους σε μια βαθμίδα θα μπούνε πρώτα τα παιδιά της ειδικότητας.

M.A. : Ναι.

- Μετά οι εμπειρικοί.

M.A. : Μετά οι εμπειρικοί.

- Και τέλος

M.A. : Και τέλος οι άλλοι οι οποίοι διδάσκονται το μάθημα γιατί οι περισσότεροι το κάνουν επειδή υπάρχει σε ένα αναλυτικό πρόγραμμα και πρέπει κάτι να πούνε κάτι να κάνουν.

- Αυτοί όμως ίσως έχουν και τον τρόπο, δηλαδή τις παιδαγωγικές αρχές, για να το διδάξουν. Οι εμπειρικοί τι έχουν;

M.A. : Όταν λέμε εμπειρικοί να ήταν όμως, εγώ πιστεύω οι εμπειρικοί, εμπειρικοί σωστοί οι οποίοι χόρευαν σε χορευτικά και έκαναν πιστεύω ότι θα το δείξουν καλύτερα. Οι παιδαγωγικές αρχές ναι μεν αλλά να το αγαπάς αυτό που κάνεις, γιατί οι περισσότεροι έχουν τις παιδαγωγικές αρχές αλλά δεν αγαπάνε αυτό που κάνουν. Οι εμπειρικοί το αγαπάνε περισσότερο.

- Εσείς φαίνεται να το αγαπάτε πολύ το αντικείμενο.

M.A. : Πάρα πολύ:

- Γιατί, ωστόσο, δεν επιλέξατε την ειδικότητα του παραδοσιακού χορού στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. ;

M.A. : Το σκεφτόμουν πάρα πολύ και ήθελα να πάρω παραδοσιακούς χορούς αλλά αποφάσισα να πάρω την κολύμβηση γιατί έβλεπα ότι τα πράγματα εδώ στα Τρίκαλα δεν δούλευαν σωστά και επιρεάστηκα επειδή ήταν η αδελφή μου.

- Δεν δούλευαν καλά στην κολύμβηση ή στον παραδοσιακό;

Μ.Α. : Στην κολύμβηση, στην κολύμβηση. Η αδελφή μου, οι δυο οι ξαδέλφες μου και άλλα κορίτσια από φίλους μας γνωστά κορίτσια κολυμπούσαν και αγόρια και δεν μπορούσαν να πετύχουν κάτι ενώ είχαν τη σωματική διάπλαση δεν μπορούσαν και τα ξεπερνούσαν τα άλλα παιδιά της Πανθεσσαλικά βέβαια τότε, στην αρχή ήσαν πανθεσσαλικά ξεκινούσαν, τα ξεπερνούσαν τα απιδιά τα οποία δεν είχαν ικανότητες αλλά είχαν ένα πολύ καλό προπονητή και αποφάσισα να πάρω την ειδικότητα κολύμβησης και μου βγήκε σε καλό.

- Αν είχατε πάρει παραδοσικό χορό όμως;

Μ.Α. : Μπορεί να μου έβγαινε σε καλύτερο γιατί τον παραδοσιακό χορό τον αγαπώ περισσότερο.

- Είναι το μεράκι.

Μ.Α. : Το μεράκι.

- Εκεί είχατε μεράκι.

Μ.Α. : Είχα μεράκι.

- Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Μ.Α. : Και εγώ. Πιστεύω να πάνε ολά καλά στην έρευνα σας.

- Να 'στε καλά.

Η συνέντευξη με την Μ.Α. ήταν αρκετά ενδιαφέρουσα. Η αγάπη της για τους παραδοσιακούς χορούς την έκανε να ανοιχτεί κατά τη διάρκεια της συζήτησης και να εμβαθύνει σ' όλα τα ζητήματα. Θεωρεί ότι ο χορός πρέπει να μαθαίνεται από την πολύ μικρή ηλικία, αρκεί στα παιδιά να δίνονται τα σωστά κίνητρα και ότι πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία επειδή υπάρχει στο αναλυτικό πρόγραμμα αλλά και στην παράδοση μας

("Θα πρέπει και ο χορός να διδάσκεται, γιατί υπάρχει στην ύλη μέσα του αναλυτικού προγράμματος....Και στην παράδοση μας και θα πρέπει ο χορός να διδάσκεται."). Αναφέρεται εκτενώς στην κατάρτιση των Κ.Φ.Α. σχετικά με τους παραδοσιακούς χορούς, ενώ θεωρεί ότι πρόβλημα, οσον αφορά τη διδασκαλία των χορών, αποτελούν αυτοί που έχουν τελειώσει τις σπουδές τους στο εξωτερικό ("Το πρόβλημα είναι αυτοί οι οποίοι σπουδάζουν έξω και ιδιαίτερα αυτοί που σπουδάζουν εδώ Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία που δε διδάσκονται τους παραδοσιακούς χορούς και για αυτό έχουν διοριστεί πολλοί από αυτούς και δε ξέρουν καθόλου να διδάξουν Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς"). Κάνει τέλος, αναφορά στους εμπειρικούς δασκάλους, τους οποίους θεωρεί καλύτερους από τους Κ.Φ.Α. που έχουν διδαχθεί τους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς απλά σαν μάθημα κορμού.

8^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ:

(Ημερομηνία: 19/05/04, Μέρος: το γραφείο του "ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ")

- Θα ξεκινήσουμε από κάτι πολύ γενικό. Ακούγοντας τις 3 λέξεις Ελληνικός παραδοσιακός χορός τι σας έρχεται στο μυαλό;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ότι δεν ξέρω να χορεύω.

- Ότι δεν ξέρετε να χορεύετε σαν σκέψη. Σαν εικόνα;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Θα ήτανε το καλύτερο δώρο αν μπορούσα ποτέ να μάθω να χορεύω τσάμικο.

- Τσάμικο συγκεκριμένα;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Συγκεκριμένα γιατί είναι ο πιο λεβέντικος χορός από όλους.

- Οπότε δεν έχουμε κάποια εμπειρία παλιά από χορό;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μπορεί να έκανα δέκαθλο και να έκανα πολλά αγωνίσματα και αθλήματα αλλά δε μπορώ να κουνήσω τα ποδάρια μου.

- Ούτε σε κάποιο πανηγύρι έχετε χορέψει;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τώρα δειλά-δειλά, πίσω-πίσω, χωρίς να πολύ φαίνομαι αφού δε μπορούσα να πιάσω τα βήματα.

- Γιατί, όμως έτσι;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αφού το θέλω σε απίστευτο βαθμό.

- Πήγατε σε κάποιο σύλλογο;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ποτέ δεν έχω πάει πουθενά.

- Γιατί δεν πήγατε σε κάποιο σύλλογο αφού σας αρέσει τόσο πολύ;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν έτυχε. Εδώ πέρα είπα στον κ. Δήμα να με μάθει, δε μπορούσα να βρω κάποιες ώρες. Έστω να διδαχτώ, θα μάθω, θα διαβάσω.

- Σε σύλλογο έξω δεν πήγατε λόγω έλλειψης χρόνου;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ε, βέβαια.

- Κρίμα αφού σας αρέσει όμως.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πολύ, εξαιρετικά, μοναδικά θα έλεγα.

- Στα πανηγύρια όμως πηγαίνετε ή πηγαίνατε όταν υπήρχε χρόνος;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ποια πανηγύρια. Δυσκολεύομαι να θυμηθώ, δυσκολεύομαι. Σε κάποιες γιορτές οικογενειακές και τα λοιπά πάντοτε το δημοτικό είναι το κυρίαρχο.

- Ακούτε δηλαδή τέτοια μουσική;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βέβαια. Μανιωδώς.

- Και στο σπίτι σας και τώρα;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μανιωδώς. Στο σπίτι, στο αυτοκίνητο. Δεν έχω εδώ πέρα το Toyota αλλιώς θα σου έλεγα τι ακριβώς έχω.

- Τα παιδιά σας ακούν;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ξέρει να χορεύει η κόρη μου. Ο γιος μου όχι. Δεν ακούει τέτοια.

- Δεν τους αρέσει;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ενώ η γυναίκα μου της αρέσει αρκετά συχνά ακούει και χορεύει κιόλας.

- Χορεύει.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πολλούς παραδοσιακούς.

- Πήγαινε σε κάποιο σύλλογο;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πολλούς παραδοσιακούς. Κάπου είχε πάει πρόσφατα αλλά από μόνη της.

- Από πού είναι η γυναίκα σας; Η καταγωγή της;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Από την Αθήνα, αλλά είναι από τη Σμύρνη.

- Οπότε φαντάζομαι θα ξέρει και τους χορούς αυτούς

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν ξέρω αν το ξέρει ξέρω όμως ότι μπαίνει μπροστά. Της αρέσει να χορεύει.

- Και πρωτοχορεύτρια δηλαδή;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ναι-ναι.

- Τους πρωτοχορευτές τους κρίνετε μόνο από τις φιγούρες; Έχετε δει ποτέ παράσταση;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Παραστάσεις σπάνια, δεν μπορώ να θυμηθώ τώρα αλλά στην τηλεόραση πιάνω κανάλια τα οποία έχουνε παραδοσιακούς χορούς. Ιδιαίτερα μου αρέσουνε οι μαντινάδες οι Κρητικές και το Πεντοζάλη και δεύτερο το τσάμικο. Εγώ έχω μεγαλώσει στη Λευκάδα που έχουμε στερεοελλαδίτικες καθαρά επιρροές. Έχω μεγαλώσει με το τσάμικο. Το τσάμικο το θεωρούσε ο πατέρας μου, σπουδαίος άνθρωπος, το θεωρούσε τον πιο λεβέντικο χορό.

- Ο πατέρας σας χόρευε;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ήξερε να χορεύει πολύ καλά το τσάμικο. Η μόνη του επιλογή ήταν αυτό.

- Τσάμικο.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τσάμικο.

- Η μητέρα σας;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Η μητέρα μου δε νομίζω να χόρευε ποτέ της.

- Δεν της άρεσε ή απλά δεν ασχολήθηκε;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δε νομίζω ούτε να την ενδιέφερε ποτέ ο χορός ο παραδοσιακός.

- Θεωρείτε ότι οι Κ.Φ.Α., τελειώνοντας τα Τ.Ε.Φ.Α.Α, παίρνουν κάποια βασική γνώση μέσα από το μάθημα χορού, πέρα από τα άτομα της ειδικότητας, που βγαίνουν με ειδικότητα, θεωρείτε δεν ξέρω. Ξέρετε σε τι ποσοστό, τι γνώσεις παίρνουν μέσα στο Τ.Ε.Φ.Α.Α.;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Καθόλου.

- Δεν ξέρετε.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν γνωρίζω τη θεωρητική ούτε την πρακτική κατάρτιση των φοιτητών στο αντικείμενο παραδοσιακοί χοροί και έτσι δεν μπορώ να πω πόσο ικανοί είναι να βγούνε έξω να διδάξουνε, αλλά φαντάζομαι η εκπαίδευση τους είναι τέτοια που να τους επιτρέπει στο σχολείο για παράδειγμα να μπορούνε να διδάξουνε παιδιά και να συνεχιστεί η παράδοση των ενδιαφερομένων.

- Πόσο σημαντικό είναι να συνεχιστεί η παράδοση μέσω των Κ.Φ.Α.;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τρομερό. Δεν νομίζω να υπάρχει κανένας άλλος στο επίπεδο του σχολείου ο οποίος να μπορεί να κάνει αυτή τη δουλειά, δε βρίσκω κανέναν και στο Γυμνάσιό και στο Λύκειο και στο Δημοτικό επίσης και οι βάσεις πρέπει να μπαίνουν στο Δημοτικό.

- Ναι, αλλά επειδή το μάθημα ίσως του κορμού πολλές φορές να μη μεταφέρει, θεωρητικά μιλάω, να μη μεταφέρει αρκετές γνώσεις ώστε να είναι ικανός μετά ο Κ.Φ.Α. να μεταφέρει την παράδοση. Σωστά;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν το ξέρω καθόλου. Σηκώνω τα χέρια εδώ πέρα δε γνωρίζω το επίπεδο και είναι αδύνατο να γνωρίζω. Μπορώ να ξέρω τι κάνουν οι φοιτητές που παρακολουθούν τα δικά μου τα αντικείμενα, αφού υπάρχει σύστημα αξιολογήσεως.

- Ναι είναι λογικό.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μπορώ να ξέρω τι ξέρει ο καθένας και να έχω και λίστες με τους πρωτεύοντες - πρωτεύσαντες φοιτητές και με αυτούς που έχουν δείξει

εξαιρετικές επιδόσεις. Αυτά μπορώ να τα πω. Μπορώ να ξέρω ότι ο μέσος που τελειώνει από 'μένα φοιτητής, αυτός που θα πάρει το 5 δηλαδή το προβιβάσιμο, έχει στοιχειώδεις αλλά ικανοποιητικές γνώσεις στο συγκεκριμένο αντικείμενο και ξέρω ότι έχει τρόπο σκέψης, έχει αποκτήσει. Αυτό το θεωρώ καλό.

- **Ναι, είναι λογικό στο δικό σας μάθημα και ξέρω εγώ προσωπικά ότι υπάρχει σύστημα, αφού πέρασα και εγώ φοιτήτρια σας.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Με τι βαθμό;

- **Με 8.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Σημαντικός βαθμός. Σημαντικός.

- **Στην ασφαλή εξάσκηση παιδιών. Στο μάθημα κατεύθυνσης των παιδαγωγικών.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον μάθημα.

- **Ναι. Ήταν πάρα πολύ ωραίο μάθημα και ιδιαίτερα ευχάριστο. Όσον αφορά το να διδάσκεται ο παραδοσιακός χορός στα σχολεία θεωρείτε ότι πρέπει να διδάσκετε με την ίδια βαρύτητα που διδάσκονται και τα άλλα αγωνίσματα;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Θα έλεγα ότι γενικά η σωματική δραστηριότητα στο Δημοτικό, τη στοιχειώδη εκπαίδευση και σε όλη την εκπαίδευση την πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια πρέπει να είναι το κυρίαρχο συστατικό. Αυτή είναι η άποψη μου και βέβαια την τεκμηριώνω και τη θεμελιώνω και στο μάθημα που έκανα σε 'σένα στην ασφαλή εξάσκηση, ανέφερα το τι σημασία έχει για τον αναπτυσσόμενο οργανισμό η σωματική δραστηριότητα και αφού έχουμε παχυσαρκία σε τόσο μεγάλο βαθμό και αφού οι συνθήκες είναι τέτοιες ιδιαίτερα βαριές για το παιδί και για τον έφηβο μεταβάλλονται στις μέρες μας αλλά και παλαιότερα σε κατηγορία βαρύτατα εργαζομένων ανθρώπων, εγώ θεωρώ ότι τα παιδιά στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο είναι αυτά που ζορίζονται περισσότερο. Έτσι που τα έχουν καταντήσει. Θεωρώ, λοιπόν, ότι το μάθημα της σωματικής αγωγής είναι πρωτεύων αντικείμενο. Μπορεί να ζήσει κανείς χωρίς αριθμητική, μπορεί να ζήσει χωρίς θρησκευτικά, μπορεί να ζήσει χωρίς να μαθαίνει τη σχάση του ατόμου στην Ε' Δημοτικού, όπως γίνεται σήμερα από ένα απίθανο, απίστευτο και ακατανόητο σύστημα αλλά δεν μπορεί να ζήσει χωρίς σωματική δραστηριότητα. Χωρίς μουσική, χωρίς μύθους.

- **Μουσική γενικότερα αλλά παραδοσιακοί χοροί;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Είναι μέσα σ' αυτή την παιδεία την οποία εγώ θεωρώ πολύ σπουδαία για να μπορέσουμε να διατηρήσουμε την παράδοση μας, τους δεσμούς, τις γέφυρες με το παρελθόν.

- Οπότε αυτό το θεωρείτε αρκετά σημαντικό να διατηρήσουμε αυτές τις γέφυρες.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μα το είπα. Είπα ότι είναι προτιμότερο να μάθει αριθμητική, θα ζήσει και χωρίς αριθμητική αλλά αυτό που δεν μπορεί να ζήσει, δεν μπορεί να ζήσει με τη σωματική δραστηριότητα. Εγώ εντάσσομαι και στη σωματική δραστηριότητα αλλά και σε μια παιδεία η οποία έρχεται να προστεθεί στην σωματική δραστηριότητα και ένα τρίτο στοιχείο που είναι οι μύθοι, δηλαδή είναι πολύ περισσότερο σημαντικό, κατά τη γνώμη μου, να διδάσκονται όπως διδάσκονταν στην αρχαία Ελλάδα τον 5^ο π.Χ. αι. τα παιδιά γυμναστική από τα 6 μέχρι τα 12, μύθους και μουσική. 3 πράγματα. Τη λογική, τα μαθηματικά τα ασκούσαν μετά τα 12, δηλαδή είχαν όλο το περιθώριο μπροστά τους. Οι βάσεις οι μεγάλες είναι πως θα κινητοποιήσεις το παιδί, που αυτόχθονο έχει τη σωματική δραστηριότητα. Πρέπει λοιπόν να έχει τη σωματική δραστηριότητα. Πρέπει να του δώσεις μύθους, μοντέλα. Πρέπει να του δώσεις οράματα και τα οράματα αυτά βγαίνουν μέσα από τη μυθολογία. Της υπέροχη μυθολογία της αρχαιότητας, μέσα από τα Ομηρικά έπη, που δημιουργούν χαρακτήρα, πλάθουν χαρακτήρα και ταυτίζεται το παιδί με τους ήρωες. Αυτά έκαναν στην αρχαία Ελλάδα. Αυτά τα περιγράφει ο Πλάτωνας.

- Πρέπει και γι' αυτό το λόγο ίσως να τους δίνουμε και κίνητρα, ώστε να φτιάξουνε

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αυτό χρειάζεται να τους δώσεις μοντέλα. Μοντέλα - μοντέλα. Να τα έχουν μπροστά τους και να κυνηγάνε τα πρότυπα. Να κυνηγάνε τα πρότυπα. Αυτό χρειάζεται. Δε χρειάζεται να μαθαίνει το παιδάκι τώρα, η κόρη μου στην Ε' Δημοτικού τι είναι σχάση του ατόμου. Καταλαβαίνεις που είναι η τρέλα; τρέλα. Να μαθαίνεις το παιδί κομπιούτερ, τη μόνη-τη μόνη, ας το πούμε έτσι, λίγο εκτροπή από αυτή την, ας το πούμε έτσι, περίεργη θα την έλεγα θέση, είναι μόνο μια ξένη γλώσσα και ιδιαίτερα Αγγλικά. Δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτό το μέσο, για να επικοινωνεί, για να μπορεί να έχει προοπτικές. Δεν το έχει αυτό, είναι κομμένα τα χέρια του. Το μόνο, το μόνο πράγμα. Μπορεί να μάθει τα απλά πραγματάκια, πώς να κάνει το διαβασματάκι, άντε να μάθει και λίγο προπαίδια στοιχειώδη, θα ήταν

υπεραρκετά, αλλά πάρα πολύ σωματική δραστηριότητα είναι αυτό που του χρειάζεται. Του χρειάζεται να έχει πρότυπα, μοντέλα ζωής, για να 'χει αναπτυγμένη τη φαντασία του, την αίσθηση του, τον αυθορμητισμό του, να μην είναι κυρίαρχο το, η λογική και το ένα και ένα κάνει δύο, προοπτικές. Μέσα εκεί εντάσσω στα θέματα της μουσικής, κατά τα πρότυπα τα αρχαιοελληνικά, όπως περιγράφει και ο Πλάτωνας τη μουσική. Με τη μουσική τώρα μιλάμε γενικότερα την παιδεία, στην οποία εντάσσω καθετί παραδοσιακό και βέβαια αυτό το μεικτό σωματικό και παραδοσιακό που είναι ο χορός, ο παραδοσιακός.

- Απλά επειδή στα σχολεία δε βλέπουμε να διδάσκεται πολύ πλέον.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μα είπα το σχολείο όπως ακολουθείται σήμερα δεν είναι ένα πρότυπο.

- Δυστυχώς όχι.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Γι' αυτό τα παιδιά δυστυχούν. Τα παιδιά δυστυχούν σήμερα. Καταδυναστεύονται. Κάνουν πολύ κακό για το τίποτα. Τρομερή προσπάθεια για το τίποτα. Αυτό που λείπει είναι το παιχνίδι. Αυτό που λείπει είναι να δώσεις οράματα και να δώσεις μοντέλα, μοντέλα.

- Θεωρείτε ότι ο χορός, το τσάμικο που αρέσει σε 'σας, είναι απλά και μόνο βήματα, δηλαδή αυτό που πρέπει να μάθω είναι τα βήματα και να τελειώσει εκεί;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Όχι, όχι. Εδώ είναι ολόκληρη έκφραση συναισθημάτων, ο χορός είναι, δεν είναι απλώς μια κινητική δραστηριότητα, αλλά έχει έκφραση. Μια έκφραση ψυχοκινητική, έκφραση πρώτου μεγέθους.

- Του ατόμου δηλαδή. Την έκφραση του ατόμου.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βεβαίως. Πως αισθάνεται. Τη διάθεση του. Αποκαλύπτει ένα κόσμο ολόκληρο, εξωτερικό.

- Κάποια ιστορία ίσως του τόπου;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τα παραδοσιακά αυτά μοντέλα και ιδιαίτερα το τσάμικο, που είναι πολύ λεβέντικο, βλέπει πάνω, βλέπει πάνω το άτομο, έχει αυτή την πολύ περήφανη στάση και ενώ δεν ξέρω, θα ήθελα, δεν μπορώ να κάνω ούτε βήμα. Δεν έρχεται, δε συνδέεται, δηλαδή περιέργως πάντως δε συνδέεται. Ούτε το συναίσθημα.

- Είναι περίεργο αφού το νοιώθετε τόσο πολύ το θέλετε τόσο πολύ.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έτσι μπράβο, έτσι μπράβο, έτσι μπράβο.

- Να μην μπορείτε να το εκφράσετε στα πόδια σας.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πιστεύω πως και να το διαβάσω δεν πρόκειται να κάνω τίποτα και αν έχω και το Δήμα εδώ να μου το διδάσκει, δεν πρόκειται να κάνω τίποτα.

- Όχι, μη το λετε. Αν το παίρνετε έτσι αρνητικά δεν νομίζω ότι

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ξέρω, ξέρω. Άλλα πράγματα μπορεί να μαθαίνω περίπλοκα, πολύπλοκα, όχι αστεία. Το τσάμικο είναι μια έκφραση, ακολουθώντας δηλαδή τις εκτιμήσεις του πατέρα μου, είναι μια καταπληκτική έκφραση. Καταπληκτική, μια ρωμαλέα, ανδροπρεπής, πολύ περήφανη στάση και κίνηση του σώματος, μοναδική. Το δε μουσικό κομμάτι είναι ανεπανάληπτο. Έχει μια ρόμη, μια ανδρισσύνη.

- Το τσάμικο.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Το τσάμικο. Μια ανδρισσύνη.

- Μιλάτε τόσο πολύ για το τσάμικο και εκφράζεται ο ενθουσιασμός σας όλο για το τσάμικο, παρόλο που είστε και από τη Λευκάδα, βέβαια η Λευκάδα είναι επηρεασμένη, όπως είπαμε, από τη στερεά Ελλάδα, αλλά η νησιώτικη μουσική; Τα επτάνησα ίσως;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν έχω. Αυτά είναι γλυκανάλατα.

- Γλυκανάλατα. Δε σας αρέσουν;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τίποτα.

- Αλήθεια;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Όπως τα ακούς.

- Κρίμα και είμαστε και γείτονες.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Λυπάμαι αλλά δεν μπόρεσα ποτέ να τα αισθανθώ. Δηλαδή την καντάδα την άκουγα, δεν ξέρω τι άλλα επτανησιακά, πολλά και διάφορα άλλα, τα μαντολίνα που άκουγα μικρός και λοιπά δε με συνεπαίρνουν καθόλου.

- Παρόλο που το έχετε και σαν άκουσμα;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ίσως ήταν η φύση. Η φύση ήταν κάτι το πολύ δυναμικό κάτι το πολύ, τι να πω τώρα;

- Λεβέντικο.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Το λεβέντικο. Δεν έχει λεβεντιά το, αυτές οι μουσικές που έχουμε στη Λευκάδα.

- Έχουν άλλη χάρη, όμως.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Συμφωνώ μιλάμε, όμως τώρα για παραδοσιακό χορό. Δεν έχω τίποτα στη δισκοθήκη μου. Ενώ για τα ρουμελιώτικα και αυτά ιδιαίτερα τα τσάμικα, εγώ έχω θεοποιήσει τον Παπασιδέρη.

- **Αλήθεια; Έχετε πολλές μουσικές;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έκανα το ντι-τζεϊ το 1953.

- **Αλήθεια;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Σε γραμμόφωνο και στο χορό της θείας μου της αγαπημένης, όταν παντρεύτηκε, εγώ ήμουν ο ντι-τζεϊ.

- **Οπότε φαντάζομαι τι μουσικές θα έχετε σ' αυτά που σας αρέσουν.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βέβαια και δεν αλλάζω.

- **Και παλιές μουσικές που είναι ωραίες.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Και δεν αλλάζουνε καθόλου.

- **Ωραία. Καλό αυτό, γιατί έχετε πλούσιο υλικό.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν ξέρω αν είναι ωραία, ξέρω πως είναι εκλεκτική, γιατί στη μουσική πρέπει να υπάρχει συγκίνηση, πρέπει να υπάρχει το στοιχείο της διαθέσεως και τι εκφράζει, τι έκφραση δίνει. Τι συναίσθημα.

- **Τι συναίσθημα βγάζει.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Γεννά. Χορδές, τι χορδές κουνάει μέσα σου. Πως εκφράζεται αυτό. Πως συνδέεται αυτό με κάποια άλλα γεγονότα. Για παράδειγμα δεν είναι δυνατόν να κάνεις 25^η Μαρτίου για παράδειγμα, που στη Λευκάδα πάντοτε 25^η Μαρτίου είχαμε πολύ μεγάλες γιορτές τώρα έχουν καταπέσει αυτά, ισοπεδώθηκαν όλα

- **Και στη Λευκάδα, έτσι;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Α, δεν έχω ιδέα-δεν έχω ιδέα. Αυτά που σήμερα βλέπω περιστασιακά και δεν μπορώ να πω στη Λευκάδα, αφού δεν πηγαίνω τώρα στη Λευκάδα για αν ξέρω αλλά φαντάζομαι ότι θα είναι λιγότερα.

- **Για 'μένα για παράδειγμα το τσάμικο είναι βαρύ άκουσμα, που είμαι και εγώ επτανήσια το τσάμικο για 'μένα είναι βαρύ.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Συμφωνώ. Δεν είπα πως είναι ελαφρύ. Μα γι' αυτό είναι λεβέντικο, επειδή έχει αυτή τη ρόμη και αυτό το πάθος, το πάθος.

- **Πως και τα παιδιά δε μάθανε, έτσι αφού έχετε εσείς αυτή την όρεξη και αυτή τη διάθεση**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δε μεταφέρεται αυτό το πράγμα, δε μεταφέρεται. Η διάθεση, η εσωτερικότητα δε μεταφέρεται. Αν τυχόν την έχουν είναι ενδεχόμενο να

θελήσουν να το ξανακούσουν. Ποτέ δεν ήθελαν μέχρι τώρα. Ο γιος μου είναι 27 ετών.

- **Οπότε τώρα είναι και σχεδόν απίθανο.**

- **Θεωρείτε ότι ο χορός μπορεί να γίνει αντικείμενο έρευνας;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βέβαια, οτιδήποτε είναι σχετικό και έχει αυτές τις αφετηρίες αίσθημα, έκφραση 100%. Και μορφή τέχνης και αναγνωρίζω το καλό το τσάμικο όταν το χορεύει ότι αυτό είναι μια πραγματικά έκφραση τέχνης. Όπως με την ίδια, ας το πούμε έτσι κατά αναλογία, όταν βλέπω μια πολύ ωραία ενέργεια ενός ποδοσφαιριστή μέσα στο γήπεδο ή μια τεχνική εξαιρετική ενός αθλητή το απολαμβάνω ως μορφή τέχνης. Το ίδιο πως θα χορέψει κάποιος το χορό αυτό.

- **Και το τσάμικο που λέτε το πως θα το χορέψει εννοείτε αν θα κάνει μια φιγούρα μεγάλη με ένα πέταγμα ψηλό ή**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν είναι απαραίτητο αυτό. Είναι η στάση, αυτό που φαίνεται και δεν μπορεί να το χαρακτηρίσει κανείς εύκολα. Δεν χρειάζεται να μου κάνει χίλια δυο τσαλίμια. Μπορεί να δω έναν ηλικιωμένο που βρίσκεται μπροστά και το χορεύει με το πάθος, συγκεντρωμένος, χωρίς περιττές ενέργειες, χωρίς υπερβολές και να συγκλονιστώ. Τόσο πολύ με επηρεάζει.

- **Θεωρείτε το ότι εσείς δε μάθατε χορό ότι είναι**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αδυναμία δική μου.

- **Αδυναμία από την άποψη ότι δεν προσπαθήσατε αρκετά ή από την άποψη τη σωματική**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν το πιάνω. Δε μπορώ να το πιάσω με τίποτα.

- **Από την άποψη του ρυθμού ίσως;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Του ρυθμού. Μα, εκτός από το μπλουζ που δε θέλει τίποτα, όλα τα άλλα δυσκολεύομαι. Έχω μια περίεργη αδυναμία στο χορό, δεν μπορώ να έχω έκφραση.

- **Ο ρυθμός πιστεύετε ότι παίζει ρόλο και στα άλλα αγωνίσματα;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Απίθανο. Ο ρυθμός;

- **Ναι.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Στον αθλητισμό το παν είναι, πέρα από το τεχνικό μέρος είναι ο ρυθμός. Τι ρυθμό θα δώσεις.

- **Καλλιεργείται;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έλα ντε. Στη δισκοβολία που ξεκίνησα στα 10 μου κοιμόμουν με το δίσκο, σηκώνόμουν με το δίσκο, έτρωγα με το δίσκο, δεν έκανα τίποτα άλλο για σειρά ετών με το δίσκο, αυτή τη διπλή πιρουέτα μέσα στη βαλβίδα, απίστευτα δύσκολα τεχνική, τελικά δεν μπόρεσα να την αποτυπώσω. Είχα εικόνες, είχα φωτογραφίες για τις τεχνικές

- Άλλα τελικά δεν καταφέρατε;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πολύ περιορισμένα πράγματα κοντά στο 52μ. στην ηλικία των 19 ετών, που ήταν πολύ μικρή επίδοση και έβλεπα ότι δεν είχα περιθώριο να φτάσω πολύ ψηλά. Δεν το καταλάβαινα. Δεν έπιανα το ρυθμό και ας έκανα εκατομμύρια, κυριολεκτώ.

- Πιστεύετε ότι είναι κληρονομικός παράγοντας ο ρυθμός;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Σίγουρα οτιδήποτε συνδέεται με τις λειτουργίες τους εγκεφάλου και με τον έλεγχο και την κίνηση του σώματος, συνδέεται απολύτως με το νευρικό σύστημα τον εγκέφαλο. Εδώ έχουμε κάποια σίγουρα κάποια αδυναμία, κάποια ατέλεια. Δεν έχω προικιστεί καλά σ' αυτό τον τομέα. Άλλοι μπορούν να αποκτήσουν, δηλ. ο Πελέ μπορεί να αποκτήσει την ικανότητα να κάνει κλειστή ντρίπλα μέσα σε ελάχιστες ώρες προπόνησης. Άλλοι θέλουν χρόνια. Εγώ με επιμονή και μεγάλη προσπάθεια δεν κατάφερα να αποτυπώσω και αδυνατώντας να τα βγάλω πέρα με ένα αποφάσισα να κάνω δέκαθλο, δηλ. ακόμα χειρότερα, ακόμα χειρότερα. Μολονότι είχα μεγάλη ταχύτητα, μολονότι είχα πολύ μεγάλη δύναμη, πολύ μεγάλο πάθος και να διεκδικώ, είχα πρόβλημα. Υπάρχουν ορισμένα πράγματα, τα οποία αν δεν τα έχεις δεν μπορούν να αποκτηθούν με τίποτα, με τίποτα κυριολεκτώ. Η κληρονομικότητα σε ότι έχει σχέση με τον εγκέφαλο μας δίνει ένα συντελεστή ο οποίος πλησιάζει το 96%.

- 96%;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : 96% και όλο το περιβαλλοντολογικό στοιχείο πιάνει 4%

- Τόσο πολύ;

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τόσο πολύ.

- Εντυπωσιακό το νούμερο.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τόσο πολύ, δυστυχώς.

- Βαλσάκι χορεύεται; βαλσάκι, ταγκό;(γέλια)

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Είμαι ένας πολύ κακός γι' αυτό και κρύβομαι κιόλας μέσα στον κόσμο. Όταν χορεύω με τη γυναίκα μου δεν έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου και πιστεύω ότι το θέαμα δεν.

- **Μήπως είναι αυτό ακριβώς, ότι δεν έχετε αρκετή εμπιστοσύνη στον εαυτό σας;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Μα τι να κάνω; Όταν στα 60 μου χρόνια δεν έχω μάθει για να στριφογυρνάω για ένα ταγκό, για ένα βαλσάκι

- **Ποτέ δεν είναι αργά να μάθετε.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πολύ αμφιβάλλω. Θα κάνω προσπάθεια. Θέλω να μάθω ένα όργανο μουσικό και στη Λευκάδα που θα καταλήξω σε μερικά χρόνια, όταν πάρω σύνταξη, θα πάω στον Ορφέα και θα μάθω και το όργανο που δεν έμαθα ποτέ και τόσο το ήθελα. Έτσι, για προσωπική ικανοποίηση και έχει χορευτικό από πάνω ο Ορφέας και ίσως κάτι κάνω.

- **Το ελπίζω. Αφού σας αρέσει τόσο πολύ το ελπίζω.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Και βέβαια και βέβαια κλαρίνο.

- **Σας αρέσει, ε;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Το κλαρίνο λεβέντικο πολύ. Όχι σαν αυτό που παίζει ο μάγκας. Σε αυτά τα κλασσικά τα μοτίβα που πάντοτε σχετικά με τη μουσική αυτή που αρέσει σε 'μένα, το τσάμικο. Γενικά όλα στρέφονται γύρω από κάτι το οποίο σε συγκινεί. Αν δε συγκινεί ο χορός, αν δε σε συγκινεί το ακουστικό κομμάτι δεν είναι το αντικείμενο που σου αρέσει.

- **Ίσως απλά να είμαστε εκλεκτικοί και σ' αυτό.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βεβαίως. Έτσι πρέπει να γίνεται. Μπορεί να μου αρέσει. Τι ακούω; Υποχρεωτικά κλασσική μουσική. Τίποτα άλλο από κλασσική μουσική. Η κλασσική μουσική και μάλιστα συγκεκριμένα συγκεκριμένα κομμάτια, όχι όλα, θα εναλλάσσεται με το Δημοτικό. Θα εναλλάσσεται με τη "Ρούσα παπαδιά".

- **Η κλασσική μουσική συνδιάζεται με την Ελληνική παραδοσιακή μουσική.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Θα χάσεις τον εαυτό σου θα χάσεις. Ας πούμε η Σαμίου

- **Πολύ καλή η Σαμίου.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Φοβερή φωνή.

- **Ναι.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Πάθος απίστευτο. Κουβαλάει πίσω της κάποιες χιλιετηρίδες αυτή η γυναίκα. Το καταλαβαίνεις.

- **Ναι, είναι πάρα πολύ καλή.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : και αυτό αν το τραγουδήσει κάποιος άλλος, τη Ρούσα παπαδιά, το έχεις ακούσει αυτό το τραγούδι;

- **Όχι δεν το ξέρω αυτό που λετε.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Να ακούσεις κάποια τέτοια κομμάτια

- **Άλλα έχω ακούσει αρκετά της Σαμίου και έχω κάποια cd, στα οποία είναι πάρα πολύ ωραία η φωνή της. Είναι τρομερό αυτό που βγάζει.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Το θέμα είναι ότι εκφράζεται αυτή η γυναίκα. Το καταλαβαίνεις.

- **Ναι.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Εμένα μου σπάει την καρδιά, γιατί με πάει πολύ πίσω, είναι της επαναστάσεως.

- **Σας αγγίζει.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ε ναι.

- **(μικρή παύση) Ωραία δεν έχω να ρωτήσω κάτι άλλο. Σας ευχαριστώ παρα πολύ.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Όταν στη Λευκάδα έκανα μια ομιλία σε ένα ραδιοφωνικό σταθμό σ, το Ακρωτήριο, μου λει τι θέλετε να παίξω για' σας στο σταθμό το ραδιοφωνικό και είπα αμέσως το "πουλάκι ξένο ξενιτεμένο" και "το παπάκι". Το παπάκι είναι καλαματιανό.

- **Ναι.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : και το "πουλάκι ξένο ξενιτεμένο" είναι τσάμικο.

- **Τσάμικο.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αυτά αυτά είπα. Τα πουλάκια και τα 2 είναι πουλάκια. Είναι αυτά που άρεσαν στον πατέρα μου.

- **Σας τα έβαλε;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Βεβαίως τα έβαλε. Ασφαλώς τα έβαλε και κάθε φορά που τη βλέπω, τη βλέπω κάθε τόσο με ρωτάει πότε θέλετε να σας βάλω τα παπάκια.(γέλια) Πολύ μου αρέσει αυτό το παπάκι.

-**Το έχετε και εσείς φαντάζομαι στη δική σας συλλογή.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν ξέρω σε πόσες κόπιες το έχω. Και εκτός από τη Σαμίου σ' αυτό το φοβερό τραγούδι, που σου συνιστώ να το ακούσεις θα χάσεις το μυαλό σου.

- Θα το ακούσω.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αναφέρεται στην επανάσταση και αναφέρεται με ένα τρόπο απίστευτο, παραβολικό για χείμαρρο που κατέβαζε πέτρες και μέσα σ' όλα αυτά που κατέβασε ο χείμαρρος κατέβασε και μια ξινομηλιά

- Θα ζητήσω από τον κ. Δήμα πάντως αν το έχει να το ακούσω.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Και εκεί στην ξινομηλιά 2 αγόρια ήταν κρεμασμένα, είχανε παρασυρθεί και τώρα τα είχανε κρεμάσει οι Τούρκοι, τι έγινε; Τα παιδιά αυτά βρεθήκανε κρεμασμένα. Ήτανε 2 αδέρφια που βρεθήκανε αγκαλιασμένα μέσα στα κλαδιά της ξινομηλιάς.

- Πρέπει να 'ναι πολύ

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τρομερό τρομερό, όχι αστεία. Αυτό είναι που με συνεπαίρνει και βεβαίως αυτό δεν είναι τσάμικο. Δεν είναι τσάμικο. Δεν ξέρω τι χορός είναι ίσως Δε χορεύεται καν και το άλλο είναι ο "Λεπενιώτης" πάλι με τον Παπασιδέρη, η απίστευτη φωνή, την οποία θα πρέπει να μελετήσεις όλως ιδιαίτερος αν ασχοληθείς με το παραδοσιακό. Αυτός είναι, αυτή είναι η μορφή, αυτή είναι η εικόνα Παπασιδέρη. "Λεπενιώτης" είναι ο Κατσαντώνης τον οποίο οι Τουρκαλβανοί, έξω από το Μεσολόγγι του στήνουν και τον σκοτώνουν 1796. Περιγράφει μ' αυτό τον σπαρακτικό τρόπο το γεγονός. Αυτό είναι καθιστικό, αυτό είναι κλέφτικο. Ασύλληπτο. Ο Παπασιδέρης έχει πεθάνει σχετικά πρόσφατα, ήταν από τη Θεσσαλονίκη. Ο δήμος Σαλαμίνας έχει εκδώσει βιβλίο μεγάλο για τη ζωή του.

- Τώρα πήρα και ένα cd από τη Σαλαμίνα, το οποίο έχει και ένθετο απλά δεν έχω προλάβει να το κοιτάξω αλλά λογικά θα έχει.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αν το δεις και αναφέρεται σε παραδοσιακά υποχρεωτικά θα μιλάει για , η οντοποιότητα, θα έχει Παπασιδέρη. Ο δήμος Σαλαμίνας ετοιμαζόταν να κάνει βιβλίο για το γίγαντα της παραδοσιακής μουσικής, αυτό το ξέρω πέρυσι από Λέκτορα του Πανεπιστημίου Αθηνών στο τμήμα μουσικολογίας. Μου ανέφερε επειδή ήρθε η συζήτηση, ήταν ένα τριήμερο που οργάνωσαν το καλοκαίρι στη Λευκάδα, η μια μέρα από τις 3 αναφερότανε, ήτανε μουσικολογίας η μέρα εκείνη 2,5 ώρες και μετά βρεθήκαμε σε κάποια ταβέρνα και ανέφερα σε ένα από 2 τους ομιλητές, τη βραδιά εκείνη, ζήτησα

χαρακτηρισμό του Παπασιδέρη, αφού αναφερθήκαμε κάποια στιγμή στα παραδοσιακά και αναφέρθηκε κατά ένα τρόπο που εκδήλωνε σε βάθος γοητεία, που ασκούσε πάνω του. Αυτός ήταν και προπολεμικός, ξεκίνησε λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος το '53 εγώ στη Λευκάδα είχα δίσκους 45 στροφών, συγνώμη 78 στροφών, μεγάλους δίσκους με το

- Με τη βελόνα.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Με τη βελόνα και έκανα το ντι-τζέι στο γάμο της θείας μου και άλλαξα τις πλάκες στο γραμόφωνο, εκείνη την εποχή. Λοιπόν, ήταν από τότε καταπληκτική φωνή. Πέρα από αυτά, που θα τα θυμάσαι, πολλά παρα πολλά, αλλά που είναι στοργικά είναι "Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές"

- Ναι ναι ναι. Αυτό ακούγεται ακόμα.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ναι ναι. Εμπάση περιπτώση αυτά μπορώ να πω εγώ. Δεν έχω ούτε γνώσεις, ούτε έχω εντριφίσει καθόλου, εκφράζω ίσως απλοϊκά εκφράζομαι γι' αυτά τα θέματα και το συναίσθημα περισσότερο που δημιουργεί. Γιατί πιστεύω πως η τέχνη γενικά πρέπει να δημιουργεί κάποια αντίδραση σε 'σένα. Όταν βλέπεις κάτι, ακούς κάτι

- Να σε αγγίζει.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ιδιαίτερα η μουσική είναι ιδιαίτερη μορφή τέχνης. Χώνεται μέσα στο μυαλό σου και κυριολεκτικά μπορεί να σε συνεπάρει. Τόν ένα τον συνεπαίρνει έτσι τον άλλο τον συνεπαίρνει αλλιώς. Σημασία έχει καθένας να μπορεί να ικανοποιεί αυτή τη συναισθηματική του παρόρμιση με κάτι που τον ικανοποιεί. Τώρα τα βασικά είναι η κλασική μουσική. Κλασική μουσική από παιδάκι. Από παιδάκι από το '60 που είχα το πρώτο μου μαγνητόφωνο, είχα πάρει διάφορες συμφωνίες του Μπετόβεν. Με την 3^η ξεκίναγα, με την 5^η προχόραγα και κατέληγα με την 6^η και στο τέλος με την 9^η και την ηρωική μπορούσα να την ακούσω και 2 και 3 φορές την ημέρα, ήμουν στο σπίτι και τη μελετούσα. Για 'μένα το σημαντικότερο έργο μουσικής που έχει γραφτεί είναι η φαντασική συμφωνία του του Μπερνιόζ. Αυτό είναι απίστευτα ρομαντικό. Ένα όνειρο. Μια ονειρική κατάσταση μέσα σε ένα μια ομίχλη. Μια κατάσταση δυσδιάκριτη, που δε μπορείς να καταλάβεις εύκολα τι σε περιβάλλει. Μια τέτοια κατάσταση είναι η φαντασική συμφωνία του Μπερτιόζ. Αν δεν την έχεις ακούσει σου συνιστώ να ακούσεις το πιο περίλαμπρο, ρομαντικό κομμάτι που έχει γραφτεί ποτέ. Το πιο ρομαντικό.

- Θα την ακούσω. Αν και δεν είμαι λάτρης της κλασικής μουσικής.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Δεν είναι θέμα. Θα το καταλάβεις.

- **Αλλά αν λέτε**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Από όλα αυτά που μπορώ να πω στη ζωή μου ότι μπορώ να το ακούω ακστασιασμένος ανεξαρτήτως πόσες φορές το ακούω.

- **Τότε θα το ακούσω και εγώ.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Στο συνιστώ ιδιαίτερως. Αν βρείς και την εκτέλεση με τον Δ. Μητρόπουλο με τη φιλαρμονική της Ν. Υόρκης, όπου ήταν διευθυντής το '53, άκουσε την και πες μου τις εντυπώσεις.

- **Άμε.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τα άλλα είναι ηρωικά. Η 4^η είναι ηρωική, η 3^η είναι έχει ενθουσιασμό μεγάλο και είναι αφιερωμένη στο Ναπολέοντα, το 2^ο μέρος είναι μελαγχολικό. Αλλά εκεί που μένω είναι σ' αυτό που δεν μπόρεσα να μάθω το τσάμικο. Επανέρχομαι στην αρχική μας και κλείνω τον κύκλο έτσι από εκεί που ξεκινήσαμε και τα άλλα συνδέονται και πάλι έρχομαι να τονίσω τη σημασία που έχει η μουσική, η γυμναστική και ο μύθος. Δίνουν προοπτικές. Για να μπορέσεις να έχεις μια απολαυστική ζωή θα πρέπει να βρείς κάτι να σου δίνει όνειρα, να σου δίνει προοπτική, να το αισθάνεσαι.

- **Αυτό ακριβώς.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Και νομίζω πως και η μουσική αλλά και ο χορός, ιδιαίτερα το τσάμικο και να το βλέπω δε χρειάζεται να το χορεύω, έτσι και αλλιώς περισσότερο θα δημιουργήσω άσχημη ψυχολογία σε' μενα, αλλά όταν βλέπω κάποιον και το χορεύει, αλλά το χορεύει πραγματικά με πάθος έτσι όπως πρέπει, για' μενα είναι μια καταπληκτική εικόνα.

- **Είναι μια ικανοποίηση.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Ναι, με συγκλονίζει. Όχι δεν είναι απλώς. Με αναστατώνει και μένει ο απόηχος. Μπορεί να μένει για μακρό διάστημα και επανέρχεται ως μια καταπληκτική επενθύμιση. Εμπάση περιπτώση δεν ξέρω χορό και το λέω κιόλας(γέλια).

- **Να μην απελπίζεστε. Ωραία, σας ευχαριστώ παρα πολύ και εύχομαι κάποια στιγμή να μάθετε και το πολυπόθυτο τσάμικο.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αμ, πολύ αμφιβάλλω.

- **Εγώ το ελπίζω για 'σας (γέλια).**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Θα συμβεί αυτό κάποτε. Να συμβεί θα αντραπεί όλη η θεωρία (γέλια). Μα έκανα προσπάθειες.

- **Εγώ δεν μπορώ να πιστέψω ότι το αγαπάτε τόσο πολύ**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έκανα προσπάθειες.

- **Ίσως δεν έχετε καταβάλει το υπέρτατο των προσπαθειών σας. Δεν μπορώ να πιστέψω ότι το αγαπάτε τόσο πολύ.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Εκείνος εκεί ο καημένος ο γεράκος τώρα τι τον πήρε κανένας δάσκαλος τώρα, αστειεύστε;

- **Το ότι κά'ποιοι το έχουν περισσότερο έμφυτο**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αυτό λέω.

- **Ναι αλλά όχι ότι δεν μπορείτε και εσείς να το μάθετε. Δεν μπορώ να το πιστέψω.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Χρειάζεται αλήθεια δάσκαλος για χορό; Για ένα συγκρότημα για να ομογενοποιεί.

- **Αυτό ακριβώς.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αλλά για να μάθει κανείς χορό;

- **Όχι, όχι απαραίτητα. Αναιρήτε το επάγγελμα μου στο μέλλον(γέλια);**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Γιατί;

- **Ότι δεν χρειαζόμαστε εμείς οι χοροδιδάσκαλοι;**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Όχι δεν μπορώ. Φαντάζομαι ότι σε ένα σύλλογο, θα μάθει, θα ομογενοποιήσει κάποια

- **Ναι στο σύλλογο είναι απαραίτητος.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Αλλά ας πούμε ότι έχουν ως μονάδες, Δε νομίζω ότι για να κάνουν τα βήματα, για να φτάσουν εκεί μέσα χρειάζονται το δάσκαλο.

- **Όχι, είναι αυτό που βγάζουν από μέσα τους.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έτσι μπράβο.

- **Είναι αυτό που θα πάρουν μέσα από τα πανηγύρια, μέσα από μια συγκέντρωση που θα το βγάλουνε**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έτσι έτσι, αυτό που δεν κάνω εγώ.

- **Εκείνη τη στιγμή μπορεί να βγάλουν τέτοιες φιγούρες που όχι ο δάσκαλος να μην ξέρει αλλά και να προσπαθεί να τους τη μάθει να μη τους τη μαθαίνει ποτέ, την ώρα που θα είναι στην έξαρση της ψυχής.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Έτσι ακριβώς. Έτσι. Είναι έκφραση. Είναι ψυχοκινητική έκφραση μεγαλειώδης ο χορός.

- **Ναι, είναι έτσι.**

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Λοιπόν, έκανα και εγώ ένα διάλειμμα.

- Ελπίζω να ήταν ευχάριστο.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Α μπα, βέβαια. Ασφαλώς. Μίλησα για κάποια πράγματα τα οποία δε τα εκφράζω κιόλας, τα λέω ο άτυχος. Τα λέω (γέλια)

- Ναι, μου αρέσει που μιλάτε ανοιχτά.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Τα λέω. Μα τα λέω και του Δήμα. Μάθαιμε ρε παιδάκι μου. Τώρα να παρακαλάω τον κάθε μπαγάσα. Του λεώ αν θα πάρεις διδαχτορικό να μου τρυπάς τη μύτη εμένανε (γέλια).

- Χωρίς τσάμικο δε θα πάρει (γέλια)

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Χωρίς τσάμικο δε θα πάρεις διδαχτορικό ποτέ του λέω(γέλια)

- Να' στε καλά. Σας ευχαριστώ πολύ.

"ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ" : Να πας στο καλό. Καλή επιτυχία.

Ο "Αρίσταρχος" πριν ακόμα κλείσουμε το ραντεβού για τη συνέντευξη μου εξέφρασε τον καημό του ότι δεν ξέρει χορό. Με περίσσιο θαυμασμό και υπέρμετρη εκτίμηση αναφέρεται στο τσάμικο, το χορό που περισσότερο από όλους θεωρεί λέβέντικο ("Το τσάμικο είναι μια έκφραση, ακολουθώντας δηλαδή τις εκτιμήσεις του πατέρα μου, είναι μια καταπληκτική έκφραση. Καταπληκτική, μια ρωμαλέα, ανδροπρεπής, πολύ περήφανη στάση και κίνηση του σώματος, μοναδική."). Φαίνεται να αγαπάει το χορό μιας και το θεωρεί μεγαλειώδης ψυχοκινητική έκφραση. Θεωρεί τη γυμναστική, τους μύθους και τη μουσική πάρα πολύ σπουδαία για την ανάπτυξη του παιδιού, ενώ μέσα στη μουσική αντάσσει και τον παραδοσιακό χορό ("Με τη μουσική τώρα μιλάμε γενικότερα την παιδεία, στην οποία εντάσσω καθετί παραδοσιακό και βέβαια αυτό το μεικτό σωματικό και παραδοσιακό που είναι ο χορός, ο παραδοσιακός."). Πιστεύει ωστόσο ότι οι Κ.Φ.Α. είναι οι κατεξοχήν υπεύθυνοι για να συνεχίσουν την παράδοση στα παιδιά μέσω του σχολείου ("Τρομερό. Δεν νομίζω να υπάρχει κανένας άλλος στο επίπεδο του σχολείου ο οποίος να μπορεί να κάνει αυτή τη δουλειά, δε βρίσκω κανέναν και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο και στο Δημοτικό").

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, υποστηρίζουμε ότι το σύνολο των διδασκόντων αναγνωρίζουν στον Ελληνικό παραδοσιακό χορό κάτι το ιδιαίτερο. Η ελλιπής διευρημένη "επιστημονική γνώση" για το αντικείμενο, σε κάποιες περιπτώσεις, συγκράτησε τους ομιλητές από το να εκφραστούν ελεύθερα. Ίσως κάποια μορφή "ακαδημαϊκής δέσμευσης" ήταν αυτή που τους έκανε να ισχυρίζονται ότι δε γνωρίζουν χορό, παρόλο που συμμετείχαν στο χορευτικό μέρος συγκεντρώσεων, εορτών ή πανηγυριών. Αντίθετα, για οικογενειακά ή γνωστά τους πρόσωπα, που δε σχετίζονται με το αντικείμενο, που συμμετείχαν και χόρευαν στις αντίστοιχες εκδηλώσεις θεωρούσαν ότι γνωρίζουν χορό.

Άσχετα, όμως, με την εμπειρία τους ή την ειδικότητα τους και άσχετα με το αν έχουν ασχοληθεί οι ίδιοι ποτέ με το αντικείμενο, όλοι θεωρούν ότι ο χορός παίζει σπουδαίο ρόλο στη ζωή του ανθρώπου. Στη ζωή του Έλληνα, ο οποίος μέσω του παραδοσιακού χορού μαθαίνει και ζει την παράδοση του. Με πολύ θαυμασμό και αγάπη αναφέρθηκαν όλοι σ' αυτό που εκφράζει ο χορός, θεωρώντας το είτε προσωπική έκφραση του ατόμου, είτε ψυχοκινητική έκφραση, είτε έκφραση των ηθών και των εθίμων του κάθε τόπου.

Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι ο Ε.Π.Χ πρέπει απαραίτητως να διδάσκεται στα σχολεία. Αναγνωρίζουν στο πρόσωπο του Κ.Φ.Α. τον υπεύθυνο για τη διδασκαλία αυτή, αλλά τον θεωρούν υπεύθυνο και στο να δώσει τα σωστά κίνητρα στους μαθητές. Κίνητρα τα οποία ωστόσο πρέπει να δοθούν από μικρή ηλικία.

Τέλος, επισημαίνουν ότι ο Κ.Φ.Α. πρέπει να αποκτά μια βασική γνώση για να μπορέσει να κάνει αποτελεσματική διδασκαλία του αντικειμένου. Εκφράζουν την άποψη ότι με τις γνώσεις που οι Κ.Φ.Α. παίρνουν, από το βασικό μάθημα του Πανεπιστημίου, είναι ικανοί να διδάξουν τους βασικούς ή "Πανελληνίους" χορούς. Αν, ωστόσο, σκοπεύουν μέσω της διδασκαλία τους, να διδάξουν και να μεταφέρουν στους μαθητές κάτι παραπάνω οφείλουν να ψάξουν, να παρακολουθήσουν και να αναζητήσουν νέες γνώσεις, εμπλουτίζοντας τις ήδη υπάρχουσες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- OPPENHEIM A.N. (1992). *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurment*, New York, Pinter Publication
- PSATHAS G. (1995). *Conversation Analysis The Study of Talk-in-Interaction*, U.S. of America, Sage Publication
- ROSSMAN G.B. & RALLIS S.F. (1998). *Learning in the Field an introduction to Qualitative research*, U.S. of America, Sage Publication
- SCHWARTZMAN H.B. (1993). *Ethnography in organization*, U.S. of America, Sage Publication,
- ΓΚΕΦΟΥ-ΜΑΔΙΑΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ. *Πολιτισμός και εθνογραφία, β' έκδοση*, Αθήνα, Ελληνικά γράμματα
- ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Φ. - Ε. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ (1999) «Οδηγίες έρευνας για την καταγραφή του παραδοσιακού χορού» στο: *Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακου χορου στην ελλαδα*. (Πρακτικά συνεδρίου). Σέρρες: Τ.Ε.Φ.Α.Α. Σερρών και Δήμος Σερρών, σσ 39-47.
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Α., ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ Ι., ΓΟΥΔΑΣ Μ. (2003). *Για μια καλύτερη Φυσική Αγωγή*, Θεσσαλονίκη, Χριστοδουλίδη
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Κ., ΜΠΕΚΙΑΡΗ Σ. (2002). *Αθλητική Παιδαγωγική*, Αθήνα, Leader Books